

Szítakötő

Nyelvélesztő

Erdőkérdő

Az idő vén fái

Családi titkok,
legendás sorsok

Évgyűrűk a zenében
A rövidke gyűrűs farok
Percegő és Mocorgó
Nézzük együtt...
Jan van Eyck képeit!

72

a kíváncsi gyerekek folyóirata

2025–4 TÉL

ÉVGYŰRŰK

Taizs Gergő > NYELVÉLESZTŐ	1	Varga Zoltán Zsolt > MIDRÁTUS KIRÁLY ÉVGYŰRŰI	32
Janecska Kata > A RÖVIDKE GYŰRŰS FAROK	2	Makó Ágnes > JEL	34
Bene Zoltán > FÖLŐSLEGES ÉS HASZONTALAN?	4	Csongor Andrea > ÉN MEG ÁRON	35
Nacsinák Gergely András > ERDŐKÉRDŐ	6	Búth Emília > PLATÁNFA	35
Szigeti Zoltán > A FÁK NAPLÓT ÍRNAK	8	Lovranits Júlia Villő > TÁLTOSOK, TÜNDÉREK...	36
Jámborné Balog Tünde > AZ IDŐ VÉN FÁI	10	Z. Karvalics László > A LEGNAGYOBB ÉS LEGÖREGEBB...	38
Szvetelszky Zsuzsanna > RÉGI ÉS ÚJ – KÉT IGAZSÁG...	12	Hollós Máté > ÉVGYŰRŰK A ZENÉBEN	40
Kapitány Máté > FÖLŐS MOZDULAT	14	Victor András > TULAJDONSÁG-RÉTEGEK	42
Szemes Flóra Borsika > MERT CSAK	16	Kovács Laura > PERCEGŐ ÉS MOCORGÓ	44
Zantleitner Laura > KULCSOK	18	Szabó Attila > MESE A KISLÁNYRÓL...	46
Kelemen Tamás > MILYEN FÁBÓL?	20	Vörös István > FELMENŐK	48
Cselik Ágnes > CSALÁDI TITKOK, LEGENDÁS SORSOK	22	Lackfi János > MEGHATÓ	borító3
Szirmai Panni > Nézzük együtt... JAN VAN EYCK KÉPEIT!	24	ÖRÖKSÉG	borító4
Reszler Gábor > HANGYÁS KESZTYŰ ÉS RÓZSATÁNC	26	illusztrációk > Török Eszter, Láng Anna, Benedek Virág, Pap Kata	
Györi Orsolya > KÖRÖL KÖRE, CSEPPRŐL CSEPPRE	28	Mesék és versek hangos formában > soundcloud.com/liget	
Guti Csaba > AZ ÖREG SZAKÁCS KUKTÁJA	30		

Szerkesztők > Horgas Judit, Levendél Júlia
Grafikai tervezés > René Margit, Pejtsik Patrik
Olvasószerkesztő > Bognár Anikó
Kiadja > Liget Műhely Alapítvány
Szerkesztőség címe > 1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
E-mail > info@szitakoto.com
Internet > szitakoto.com / segedanyag.com

Nyomdai kivitelezés > Keskeny és Társai 2001 Kft. | ISSN 1789-4972
Terjeszti > Lapker Zrt.
Előfizethető > közvetlenül a kiadónál, a hírlapkézbesítő postahivataloknál
és a HELIR-nél (1089 Budapest, Orczy tér 1.)
Előfizetési díj egy évre > 5000 Ft | Megjelenik negyedévente
Előfizetés > konyvportal.hu

ÉVGYŰRŰK

Nyelvélesztő

Kezdjük ott, hogy felfedezte,
kiváló eszköz némely kő,
addig-addig pattintgatta,
forgácsolódtak esztendők.

Technikája időközben
kidolgozott lett, összetett,
hiába próbálták sokan,
utánozni már nem lehet.

Hogyan sajátítsák most el?
Hisz pompás eszköz némely kő!
Kellenének közös jelek,
a szükség nyelvet élesztő.

Így indult, hogy felfedezte,
kiváló eszköz minden szó,
addig-addig csiszolgatta,
míg verssé vált tizenhat sor.

TAIS GERGŐ

A rövidke gyűrűs farkok

A gyűrűsfarkú makik legfőbb ékessége – biztosan kitaláljátok – szépséges, fekete-fehér, gyűrűs farkuk. Büszkék is rá valamennyien. Nem volt ez másképp abban a gyűrűsfarkú maki csapatban sem, amelybe Makkancs beleszületett valahol a madagaszkári erdőségek mélyén. Makkancs sok szempontból épp olyan volt, mint a társai, pont úgy ugrabugrált, pont olyan ügyesen lengedett a fákon, pont úgy visított, ha a lábára léptek, de akadt egy fontos sajátossága: a farka nem nőtt vele együtt, ami döbönt csodálkozást váltott ki a makik között, mert tudvalevő, hogy a gyűrűsfarkú makik pompázatos farka minden évben egy új gyűrű hosszát nő, hol fehér, hol fekete színben.

Makkancs farka viszont nem nőtt egy centit sem, se feketén, se fehérén. Hiába

teltek-múltak az évek, épp olyan kurtácska maradt az a fark, mint amilyennel Makkancs megszületett. Senki sem értette, mi lehetett ennek az oka. A gyűrűsfarkú makikra nem jellemző a jóindulat, csúfolták is Makkancsot a farka miatt eleget. Addig-addig piszkálódtak, amíg egy szép napon megelégette és útnak indult, hogy új csapatot keressen magának.

Nem is kellett sokáig kutatnia, az ágak között hamar ráakadt egy rokonszenvesnek tűnő társaságra. Ők szívesen be is fogadták maguk közé, és végre nem csúfolta egy lélek sem. Hogy is csúfolták volna, hiszen ott senki nem tudta, hány éves. Nem is firtatta ezért a farka méretét senki, egyszerűen azt hitték róla, nagyon fiatalka még.

Makkancs szépen beilleszkedett, de ügyelt rá, hogy túlzottan ne ragaszkodjon senkihez sem. Eltervezte, hogy egy esztendő múlva

újra továbbáll, mielőtt még észrevennék, hogy nem nő a farka, így nem kerül napvilágra a hiányossága. Így is tett. Majd újra és újra. Ahogy eltelt egy év, Makkancs mindig felkerekedett, hogy új csapat után nézzen. Szaladtak az évek.

Egy napon a délutáni sétáján szokatlan zaj ütötte meg a fülét: emberi hangokat hallott és valami baljós csörgést-zörgést. Lenézett a lombok között, és rémülten látta, hogy pár megtermett férfi ketreceket cipel magával. Több se kellett ennél, rögtön kitalálta: itt bizony baj készülődik.

Makkancs az évek alatt úgy megismerte az erdőt, mint a tenyerét. Eszébe jutott egy tágas, de eldugott barlang, ahol el lehet rejtőzni az emberek elől. Futásnak eredt, de nem a barlangba indult, hanem riadóztatni a makikat. Futott, ahogy csak a lába bírta,

végigszáguldott az erdőn, felkereste az összes makicsapat lakóhelyét, és torkaszakadtából kiabált:

– Veszély! Utánam!

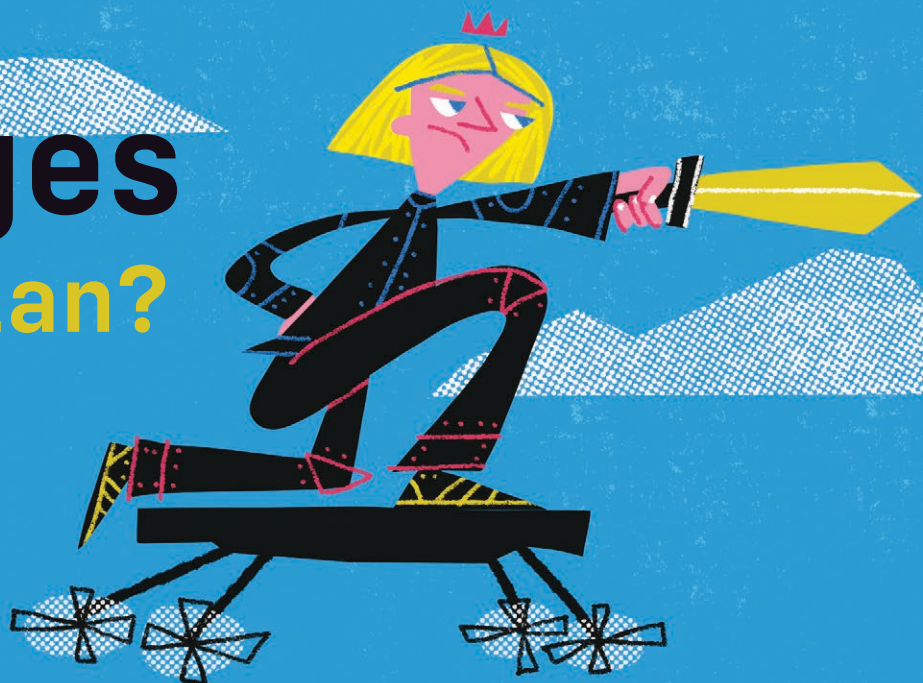
A makik elég ijedősek, hogy ne kelljen az ilyesmit kétszer mondani. Nagyot nézett a többi állat, ahogy száz meg száz gyűrűsfarkú maki iszkolt keresztül-kasul mindenén Makkancs nyomában.

Így, hogy mind egy helyen leszünk a barlangban, óhatatlanul megtudják a titkomat, futott át rohanás közben Makkancs fején. De még futtában kieszelte, mit válaszol majd annak, aki bele mer kötni: – Kinek új gyűrűket hoznak az évek, kinek hasznos tudást.

Elégedetten vetette be magát a barlang száján, az a kurta fark csak úgy repült utána.

JANECSKÓ KATA

Fölösleges és haszontalan?

A herceg nem szerette a vívóleckéket. Túl sokat kellett ugrabugrálni viaskodás közben, és az életlen, tompa hegyű gyakorlótőr is sajtó kék foltokat hagyott maga után. Leginkább pedig nem látta semmi értelmét. Utoljára a dédapja vívott háborút, de már akkor sem került sor egyetlen kézitusára sem.

– A drónjaink és az androidjaink mindent tudnak – panaszkodott anyjának, a királynénak egy vívólecke után. – Én meg irányítani tudom ezt is, azt is.

A királyné megszimogatta a fia fejét.

– Ez a hagyomány, kis hercegem – búgta. – Tudnod kell mindent, amit az őseid tudtak.

– Ez igazságtalan – húzta föl az orrát a herceg.

– Miért lenne az? – ütközött meg a királyné.

– Az őseim tudtak drónt vezetni?

Androidot kommandírozni? Programot írni a kvantumszámítógéphez? Hároméltű járművel közlekedni?

– Nem – ismerte be a királyné.

– Ez az! – kiáltott diadalittasan a herceg.

– Nekik elég volt vívni meg nyilazni, lovagolni meg írni és olvasni!

– Nono! – emelte föl a mutatóujját az anyja.

– Azért nem csak ennyiből állt a tudományuk, kis hercegem! Földrajz, történelem, jog, a szokások és a hagyományok ismerete, és sorolhatnám...

– Igen, anyám – vágott közbe a herceg –, csak hogy ezt mind nekem is tudnom kell. És ezen felül még ezer dolgot, amiről nekik halvány sejtelmük sem lehetett. És ez igazságtalan!

A királyné nem válaszolt, csak nyugtalanul tekintgetett körül.

– Látod, anyám, igazam van! – somolygott a herceg.

– Ha majd te leszel a király, te szabad meg, mit tanuljon az örökösöd! – zárta le a vitát dacosan a királyné.

– Attól még igazam van – dűnnyögte magában a herceg.

Hetente megismétlődött a szóváltás. Hol királyi apjával, hol az anyjával pörölt a herceg, de nem tudta elérni, hogy fölmentsék a régi, elavult ismeretek elsajátítása alól.

Így ment ez egészen addig, míg a herceg fölنőtt, és már mindent tudott, amit elvártak tőle. Egy őszi estén pedig atyja, a király, magára hagyta őt és a birodalmat.

A herceget pompás ünnepség keretében koronázták királlyá atyja temetésének másnapján, ahogyan azt a hagyomány megkívánta. Két hónap múlva újabb ünnepet ültek: az ifjú uralkodó megnősült. Amikor pedig megszületett a fia és örököse, hetedhét határra szóló, három hétig tartó vigasságot rendeztek. Miután véget ért a mulatozás, az ifjú király új rendeleteket hozott, nyugdíjba küldte a vívómestereket, az etikett-tanítókat, a lovaglómestereket, az íjásztanárokat, a história-oktatókat és mindenki mást, aki idejétmúlt ismeretekkel gyötörte őt hercegekorában. Törvénybe iktatta, hogy a trónörökösnek csak a jelennel és a jövővel kell foglalkoznia, nem fölösleges tudással terhelni az elméjét és haszontalan képességek megszerzésére pazarolni a drága időt. Nagy újítóként emlegette az udvari média.

Telt-múlt az idő, s egy őszi délután a király örököse vadászni indult kedvenc androidjával és legújabb fejlesztésű vadászdrónjával.

Soha többé nem látták élve.

– Hogy történhetett? – támadt az udvaroncokra a király, amikor meglátta a

vaddisznó által fölökletett testet.

– A vadászdrónt megtaláltuk, fenség, a herceg testétől pár lépésre – válaszolt lehajtott fejjel az udvarmester. – Úgy véljük, egy sas tette harcképtelenné.

– Úgy? – hördült föl a király.

– A mérnököket, akik fejlesztették, már letartóztattuk!

– És az androidja?

– Fél kilométerre a baleset helyszínétől leltünk rá, fenség. Azt állítja, a herceg küldte el földéríteni a terepet. Természetesen vizsgáljuk, már összekapcsoltuk a Kvantum eggyessel.

A király a tenyerébe temette arcát. Jól emlékezett, amikor először puskával, később már csak ijjal és lándzsával vadászott vadkanra. Mindig sikerrel járt.

– Sajnos, a herceg nem tudta megvédeni magát, fenség – szólalt meg ekkor az egyik ősz szakállú udvaronc, mintha csak belelátott volna uralkodója gondolataiba. – Nem tanulta meg a régi módszereket, ahogy hajdan fenséged...

A király ennek hallatán fölűvöltött, és azonnal tömlöcbe vettette a szemtelen öregembert, majd napokra bezárkózott a palota legbenső termeibe, ahonnan csak a fia temetésére bújta elő.

Három hét múlva pedig középső fia, az új trónörökös herceg vívőleckéket vett külhonból rendelt mesterektől a szabadon engedett öreg udvaronc felügyelete mellett.

BENE ZOLTÁN

Erdőkérdő

– Mi az, hogy erdő? – kérdezte a kislány egy nap az apjától.

– Az erdő? – hökkent meg az apja. – Hát fák sokasága, az az erdő. – Majd kis tétovázás után hozzátette: – Az erdő veszélyes hely, úttalan sűrűség, vadak búvóhelye. Eszedbe ne jusson egyedül kószálni benne.

A kislány erre összeráncolta a homlokát, és nem szólt semmit. De másnap megkérdezte az édesanyjától is:

– Mi az az erdő?

– Az erdő? – csodálkozott az anyja. – Mesék menedéke, mi más. Tündérek, manók, meg más elvarázsolt lények népesítik be, mélyén kristálytisza források fakadnak, és minden fája egy-egy elmondásra váró történet. Kószálj benne bátran, fedezd fel, leld ki a titkait.

**TÖRÖK
ESZTER**
rajzai

A kisiú bólintott, mint aki érti, de a dolog, úgy látszik, mégsem hagyta nyugodni. Ezért amikor egy erdőszel találkozott, neki is feltette a kérdést.

– Az erdő, ugyebár... – habozott az erdész, mert nem akart túlságos bonyolultan fogalmazni –, amolyan életközösség, tudod, mint egy család. Egy rendszer, amiben mindenki mindenkinek a rokona, és minden mindennel összefügg.

A kisiú udvarias volt, ezért megköszönte a felvilágosítást, de nem érezte, hogy sokra ment vele. Egy erdésztől azért másra számított. Már csak az „ész” miatt is.

Szerencsére hamarosan az útjába akadt egy favágó. Az levette füléről a zajvédőt, leállította a kerregő láncfűrész, és megkérdezte, mit is mondott pontosan a kisiú. Amikor az elismételte a kérdést, a favágó nagyot nézett, és megvakarta a fejét.

– Az erdő..., az erdő, az megélhetés – bökte ki végül. – Töméntelen sok munka – tette hozzá. – Sose érek a végére.

A kirándulók, akik egy verőfényes napon akadtak az útjába, már bőbeszédűbbnek bizonyultak. – Az erdő pihenés! – rikkantották. – Kikapcsolódás, felüdülés, változatosság a nagyváros agyat szikkasztó, testet tikkasztó hajszája után. Csend, csend és csend, és béke és harmónia! Trallala! – mondták, és rágyújtottak egy nótára valami csermelyről, aminek a mélyén kislány úszott vagy pisztráng, és bemasíroztak a fák közé. A kisiú alig fél óra múlva, egy hirtelen kerekedett zivatar után látta őket viszont,

amint lógó orral, bosszúsan csöpögve, némán cuppognak a távoli buszmegálló felé.

Azután egy napon bezörgetett az ajtón a kisiú bátyja.

Ritkán jött látogatóba, mert már nagy volt, dolgozott erre meg arra, járta a világot. A kisiú összeszedte a bátorságát – össze kellett gyűjtenie apránként, lelkének különféle zugaiból, mert úgy sejtette, a bátyjától végre igazi, ha nem is feltétlenül kellemes választ fog hallani –, és feltette neki is a kérdést.

A bátyja alaposan megnézte a kisiút, hogy mennyit nőtt, mióta utoljára látta, aztán a térdére ültette, és azt mondta neki:

– Én mostanság egy hajón dolgozom. Hatalmas konténereket szállítunk Afrikától Grönlandig, Kalkuttától New Havenig. Napokon, heteken át csak a tengert látom magam körül. Olyan sokáig, hogy a végére elfelejtem, mi a tenger. Csak amikor kikötünk, és a partról visszanézek, akkor jut eszembe. Amíg én is itt laktam a házban, a tisztáson, az erdő közepén, én sem tudtam, mi az erdő. El kell menni innen, hogy megtudd. És visszanézni. Akkor, de csakis akkor, egy csapásra megérted.

– De jó! – lelkesedett a kisiú. – Ugye, sokáig itt maradsz? Lenne még egy csomó kérdésem.

– Nem lehet – rázta a fejét a bátyja. – Amióta tudom, hogy az erdő is csupán egy hely a sok-sok hely közül, nincsen maradásom.

NACSINÁK GERGELY ANDRÁS

A fák naplót írnak

Az embernél az ősz hajsálak, a haj ritkulása vagy akár hiánya, az arc és általában a bőr ráncainak szaporodása jelzi külsőleg is a megélt évek számosságát. De mi jelzi a fák életkorát? A nagyon öreg, több száz vagy akár ezeréves fákról könnyű megmondani, hogy már sokat megélték. Törzsük göcsörtös, ágaik kurták, kevés levelük van, megtörtnek néznek ki, mint egy vénember. De igazán pontosan az évgyűrűk száma árulkodik a korukról. Persze, azok kívülről nem látszanak.

A fatörzsek évgyűrűs szerkezete abból adódik, hogy a mérsékelt égövön, az évszakok váltakozása miatt tavasszal kissé lazább, világos színű faanyag képződik, amelyet zömében szállítósejtek alkotnak, míg ősszel, a télhez közeledve sűrűbb és sötétebb lesz a faanyag, mert olyankor több, vastagabb falú szilárdítósejt képződik. A fa annyi éves, ahány gyűrűje van. De ezt már tanultad.

Az évgyűrűkből nemcsak a fa kora olvasható ki, a hozzáértők képet kaphatnak a fa élete során bekövetkezett környezeti változásokról is. A jellegzetességek alapján a kutatók képesek rekonstruálni az egykor uralkodó időjárási viszonyokat, a száraz éveket, az erdőtüzeket, áradásokat, sőt, a fákat károsító egyéb hatásokat, mint például a

levélrágó rovarok inváziója vagy hernyók támadása. A gyűrűkbe beleíródnak a fára ható események, ezért mondhatjuk, hogy az évgyűrűk a fa naplóját alkotják. Ha hűvösebb, rövidebb vagy éppen szárazabb a nyár, vagy ha bármilyen körülmény kedvezőtlenebbé válik, keskenyebb gyűrűk képződnek, az évgyűrűszerkezet tömörebb lesz. Ha viszont jók a növekedés feltételei, bőségesen van csapadék, megfelelő a hőmérséklet, az

évgyűrűk szélesebbek. Nyomot hagy az is, ha a fát tartósan egyirányú szél éri, ilyenkor a lombkorona aszimmetrikussá válik, és a törzs is meggöbül. Ez kívülről is látszik. De hogyan rögzül ez a fa naplójában, vagyis mit mutatnak ilyenkor az évgyűrűk?

A szél felőli oldalon vastagabbak, erősebbek, tömörebbek lesznek, míg a szélárnyékos oldalon vékonyabbak, lazábbak.

Az évgyűrűk azt is elárulják, hogy az a bizonyos környezeti hatás mikor érte a fát. A naptári évek beazonosítása a fa kivágásakor

lehetséges, de fúrással is vehetnek mintát belőle, s akkor még az életében. A legkülső gyűrű a vizsgálat évében keletkezett, az alatta lévő tavaly, majd beljebb a következő, tavalyelőtt és így tovább.

Több évszázados fákról, még ha manapság már csak egy épületbe épített oszlop vagy gerenda formájában is találkozunk velük, az évgyűrűk alapos vizsgálata alapján meg lehet mondani, hogy pontosan mely években éltek. Ez speciális, meglehetősen bonyolult módszerrel történik. Az ismeretlen, de régi korból származó faminta évgyűrűmintázatát ráillesztik ugyanazon a tájegységen belül, vele egy időben, illetve az azt követő korokban, ismert éveket megélt fákról készített évgyűrűsorozatra. A pontos illeszkedés, a gyűrűk egyezése jelzi a közösen megélt éveket. Így sikerült például a törökök által épített és 1574-ben használatba vett budai Rudas-fürdő medencéjét tartó facölöpökből vett mintákról megállapítani, hogy a fát, melyekből a cölöpöket ácsolták, 453 évvel ezelőtt, 1572 májusában vágták ki.

Ugye, nem gondoltad, mennyi mindenről árulkodnak a fatörzsek?

SZIGETI ZOLTÁN

Az idő vén fái

Arany János szállóigévé vált sorral kezdi *hun regéjét*, a *Buda halálát*: *Hullatja levelét az idő vén fája...*, majd így folytatja: *Egy régi levélen ezt irva találtam*. Joggal hasonlítja az Időt a vén fához, amelynek lehullott leveleire ráíródott a múlt története. A fák Földünk legtovább élő, legnagyobbra növő lényaei.

A számukra kiszabott életkort és magasságot ugyan csak a kivételesen szerencsés, elenyészően kevés egyedük éri el, mégis – élve vagy holtan – hiteles tanúi a múltnak. Megjelenésük a Földön 300 millió évvel megelőzte az emberét, de ebből az irdatlan messzeségből is üzennek nekünk. Megkövesedett maradványaik (fossilizáltak) segítik a tudományt a földtörténet megismerésében.

2007-ben Magyarországon, a Bükk hegység egyik bányájában bukkantak rá egy 7 millió

évvel ezelőtt viruló erdő maradványára a mélyben. A Kárpát-medencében hullámzó Pannon-tenger mocsaras partján iszapfolyás vagy homok temette be az akkor 300 éves mocsári ciprusok törzsének alsó részét, és szerves anyagként őrizte meg a mának. Nem kövesedtek meg vagy szenesedtek el, és a lelet bükkábrányi ősfák néven világszenzáció lett. A 17 fából végül több évi erőfeszítéssel tízet sikerült konzerválni és megóvni az elporladástól. (Az Ipolytarnóci Ősmaradványok Látogatóközpontban és a miskolci Pannon-tenger Múzeumban láthatóak.)

A fák azonban nem tudományos ismeretforrásként kerültek az emberiség érdeklődésének középpontjába. Évenkénti megújulásuk, hosszú életük, lenyűgöző nagyságuk, szépségük és számos más emberi vonásuk okán váltak jelekké, jelképekké és ősi

mítoszok, mondák, irodalmi és más művészeti alkotások hőseivé, témájává.

Gondoljatok csak a bibliai Édenkert két fájára: egyik az örök életé, másik a jó és rossz tudásáé, amelynek gyümölcséből az első emberpár a tilalom dacára evett. A népművészetben találkoztok az ősi magyar hitvilág égígérő *Világfájával*, tetején a Nappal és Holddal mint a mindenség jelképével. Vagy nézzétek meg Csontváry Kosztka Tivadar *Magányos cédrusát*, a meg nem értett festőzseni sorsának szimbólumát! Csodáljátok Mikszáth Kálmán regényében (*Szent Péter esernyője*) az útmenti vadkörtefa Bényi Veronkára hullatott *halványpiros virágait, talán a legutolsókat, amiket vén napjaira még hozhatott*. És figyeljétek a régi vidéki házak udvarát: némelyikben még élnek azok a diófák, amelyeket száz-százötven évvel ezelőtti apák – a ti ük- és szépszüleitek – ültettek első gyermekük születésekor, hogy ne szakadjon meg a nemzedékek láncá.

A Földünkön élő fák legöregebb példánya ma egy *Matuzsálem* nevű, 4700 éves szálkás fenyő az észak-amerikai Kaliforniában. A legmagasabb törzsű *Hyperion*, a 115 méteres örökzöld mamutfenyő szintén ott nyújtózik az ég felé. Névadója a görög mitológia Napot tartó titánja. A közel 50 méter körmértű *Tule fa* Mexikóban terebélyesedik vagy kétezer éve. Valaha az aztékok szent fája volt, most egy 16. századi Nagyboldogasszony templom áll alatta. Mocsári ciprusként rokona a mi bükkábrányi ősfáinknak.

A világ legmagányosabb fája Afrikában élt, a Szaharát átszelő forgalmas karavánút

mellett. 400 km-es körzetében ez az akácia volt az egyetlen irányjelző a végtelen homoksivatagban, ám 1973-ban egy kamionsofőr nekihajtott, és kidöntötte. Emlékét vasból készült mása őrzi. Az indiai 2000 éves, buddhisták által szentként tisztelt *Bódhifa* közvetlen leszármazottja a fügefának, amely alatt Buddha meditált az i. e. 6. században. Japán csupán 200 éves *Csodafája* az egyetlen túlélője az irtózatoss, 2011-es földrengést követő cunaminak, amely a szigetország egyik legszebb, 70 000 feketefenyőt számláló part menti erdejét és Rikuzentakata városát is elpusztította. Zöld koronája a reményt jelentette a visszatérőknek, és mert pár hónap múlva kiszáradt, emlékfát állítottak helyébe.

Európában se szeri, se száma a *legebbnél-legebb* fáknek. Egy skóciai temetőben virul a több ágra repedt törzsű, 3000 évesre becsült, legidősebbnek vélt *Fortingalli tiszafa*. Féltucat ezerévesnél idősebb balkáni *páncélfenyő vetekszik a helyi elsőbbségért* a görögországi Pindosz-hegységben. A délfraancia Gard folyót átívelő római kori vízvezeték mellé ezeréves olajfát telepítettek át Spanyolországból a múlt század végén, amit kőtáblára vésett felirat hirdet mellette.

Hazánk legidősebb fája a szigetközi Héderváron álló majd 800 éves Árpád-tölgy. Kikorhadt belseje időkaput nyit a múlt és jelen között kacskaringózó útra, amelyet hőseink történetére és legendáira emlékeztető vén fák szegélyeznek.

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE

Régi és új – két igazság, egy világ

A hetedikes Gréti nagymamája mindig mondja, hogy régen nem volt ennyi játék, mégis jól elvoltak. Gréti unokatestvére meg folyton új telefont akar, mert a régiben lassú a játék. Mindkettő igaz: régen is elvoltak, meg most is kell, hogy menjen a játék, a világ nem úgy működik, hogy csak régi van, vagy csak új – hanem úgy, hogy az egyikből lesz a másik.

A fa nem naplót akart írni, amikor évgyűrűkkel vastagodott, mégis úgy néz ki, mintha minden évben bejegyzett volna valamit: „Ezen a nyáron sok esőt kaptam”, vagy „Ezen a télen nagyon hideg volt.” A tudósok tényleg olvassák ezeket az üzeneteket: meg tudják mondani, mikor volt szárazság, mikor jött vihar, sőt, azt is, hogy a

fa melyik irányból kapta a legtöbb napsütést.

Nemcsak a természetnek vannak rétegei, hanem az embereknek is: a tudomány ezt **nemzedékek közti tudásátadás**nak hívja. Egy csapat csimpánz például megtanulhatja, hogyan kell diót feltörni kővel, a kölykök figyelik az anyjukat, majd utánzás közben megtanulják a trükköt: ez már **kultúra**, még ha nem is emberek találták ki. Nálunk, embereknél ez sokkal bonyolultabb: könyvek, iskolák, filmek, internet – mind arra szolgál, hogy a korábbi nemzedékek tapasztalatait átadjuk a következőknek. Az idősebbek

továbadták a tapasztalatukat – hogyan kell veteményt ültetni, mit érdemes enni, hogyan lehet túlélni a telet. A fiatalok pedig behozták az újdonságokat – új szavakat, játékokat, szokásokat. Ez a két erő, a régi és az új, együtt tartja mozgásban az egész közösséget. A fákon is a régi gyűrűk belül vannak, erősek és stabilak, a friss gyűrűk pedig kívül, vékonyak, de nélkülük a fa nem növekedne. Melyik fontosabb, a régi, amelyik tartást ad, vagy az új, amelyik a jövőt hozza? Mindkettő egyszerre.

Mindig tanulunk egymástól? Nem feltétlenül. Néha a fiatalok azt hiszik, ők mindent jobban tudnak, az idősebbek

meg biztosak benne, hogy a régi módszerek az igaziak. A valóságban a fejlődés akkor működik jól, ha a két nézőpont találkozik. Ha csak a múlt hibáira emlékeznénk, sosem mernénk újat kipróbálni, ha pedig csak a jövőt hajszolnánk, mindig elkövetnénk ugyanazokat a hibákat. Az igazi erő abból fakad, ha egyszerre nézünk hátra és előre.

Az ókori gyerekek dióval golyóztak, a középkorban fakarddal játszottak, a mai iskolások szülei kisautókkal, a felsősök pedig most Minecrafttal. A tudás is így rakódik: a régi hajósok a csillagokat figyelték, hogy eligazodjanak a tengeren, és ma ugyan műholdak segítenek, de a csillagok ismerete nélkül nem jutottunk volna el a műholdakig.

A jövő autóit talán nem kell embernek vezetni, de a kereket valakinek nagyon régen fel kellett találni. A divat is változik: ma a szakadt farmer menő, holnap már furcsán néznek rá. Ám ha elővesszük szüleink régi fényképeit, láthatjuk, hogy ők is hordtak olyasmit, ami újra divatba jött, a generációk tehát nemcsak ellenkeznek egymással, hanem körbe is érnek, mint egy spirál.

A fák gyűrűi, a családi történetek és a tudományos felfedezések ugyanazt üzenik: semmi nem vész el teljesen, az idő csak rétegeket rak egymásra. És ha elég figyelmesek vagyunk, mi is olvashatunk ezekből a rétegekből – és hozzáírhatjuk a sajátunkat.

SZVETELSZKY ZSUZSANNA

Fölös mozdulat

Most még egyszer, szólt a szigorú tánctanárnő, és figyelj oda jobban a kézfejedre! Timi dacosan összeszorította ajkát, megvárta, míg a tánctanárnő beindítja a zenét, majd újra belekezdett a koreográfiába. Egy-két-há', egy-két-há', hallotta a tanárnő nyers és ütemes kántálását, egy-két-há', piruett és plié, egy-két-há', balancé, figyelj a spiccre! Timi lehunyta szemét, hogy a zene ritmusa jobban átjárja testét. Nyitott szem, harsant a tanárnő, nem zárkózunk be, nyitunk a közönség felé! Timi még jobban összeszorította ajkát, csak azért sem nyitja ki a szemét. Nem grimaszolunk, kiáltott a tanárnő, kinyit a szem! Timi forgott, és közben úgy érezte, már nem is ő irányítja a mozdulatait, lába és karja, törzse és nyaka vitte magával, és szép volt a zene, és már alig hallotta a tanárnő pattogós parancsait. Aztán hirtelen megszakadt a dallam, és leálltak a mozdulatok, Timi kinyitotta a szemét. A többiek körben álltak, ő a parkett közepén, a fal mentén végighúzóató tükörben megsokszorozódott a tér és a tánccsoportból tömeg lett. Már megint azt csináltad, ripakodott rá ekkor a mester, hiába mondtam ezerszer, már megint az

a szerencsétlen mozdulat a kézfejeddel, hát ennyire nehéz a felfogásod?! A többiek lehajtották fejüket, próbáltak eltűnni, minél jobban hozzásimulni a balettrúdhhoz. Timi a könnyeivel küzdött, válaszolni nem volt képes, de mélyen a tanárnő szemébe nézett, amitől az csak még dühödtebbé vált. Miért lóगतod úgy a kézfejedet, mintha döglött hal lenne, rikácsolt a balettmester, nem olyan bonyolult rendesen tartani, megáll az ész! Timi még egy darabig állta a haragvó tanár tekintetét, aztán megfordult, felvette a sarokból a sporttáskáját, és egyenes tartással, puha léptekkel, de csak azért is lóगतott kézfejjel vonult ki a teremből.

Az öltözőben csend volt, alig szüremlett át a falon a táncterem hangzavara. Timi a bal kezével felhúzta utcai cipőjét, jobb kézfejét továbbra is lóगतva. A nagy két hete nincsen. Ő tartotta mindig így a kezét. És Timi keze hiába nem olyan ráncos, és hiába nincsenek rajta olyan barna foltok, attól ez most egy ideig még kicsit a nagy keze is, és ez akkor is úgy lesz, ha a tánctanárnő feje szétpukkad.

KAPITÁNY MÁTÉ

Mert csak

Máté, jobb kezében nagy adag zsinórral, bal kezében ragasztószalaggal, fogai közt két csipesszel próbálta megakadályozni a bunki végleges összedőlését. Sátor alakú építményét a cseresznyeфа és a kerítés közé feszítette ki, de nem állt túl biztos lábakon.

– Máté, hányszor mondjam még, hogy ne a kerítésnél játssz! – kiáltott a teraszcól a fiú anyukája.

– Dehát ez a legjobb hely egy bunkihoz! – válaszolt Máté. – És különben is, miért ne?

– Mert csak.

– Ez nem válasz! – erősködött tovább Máté.

– Mert nem játszunk a kerítésnél, és kész!

Az én anyukám is mindig ezt mondta.

– De miért mondta ezt? – faggatódzott tovább a fiú.

– Miért nem építéd máshová a bunkit?
Akkora kertünk van, biztosan találsz másik jó helyet!

Ám Máté nem hagyta annyiban a dolgot, hiszen a cseresznyefa és a kerítés között volt a legjobb bunkihely. Elhatározta, hogy kinyomozza, miért nem szabad a kerítésnél építkeznie.

– Mama, miért nem szabad a kerítésnél játszani? – kérdezte nagymamáját az első adandó alkalommal.

– Miket kérdezel Máté... Hát mert csak, ez így van. Az én anyukám, a Dédi is mindig ezt mondta – válaszolta Mama.

Egy nap, amikor látogatóban voltak Dédinél, Máté dédmamájának is feltette a kérdést:

– Dédi, miért mondtad, hogy nem szabad a kerítésnél játszani?

Dédinek már elég rossz volt az emlékezete, gyakran felejtett el egészen hétköznapi dolgokat is, de Máté kérdésére határozottan válaszolt.

– Mert veszélyes! Az én anyukám is mindig azt mondta.

– Dehát miért lenne veszélyes? Az csak egy kerítés!

– Hát mert. Nem szabad a kerítésnél játszani – válaszolta Dédi.

Mátéék házában volt egy szoba, amit csak a limlom, régi kacatok tárolására használtak. Még takarítani se nagyon szoktak ott. Egyik nap Máté a szoba falán, porosodó képkeretben, egy fekete-fehér fényképre

bukkant, mely az ükmamáját ábrázolta, díszes, csipkés ruhában. A fiú elgondolkozva nézte a képet. Vajon ő tudja?

– Mondd, Ükmama, miért nem szabad a kerítésnél játszani? – Ükmama kettőt pislogott, majd hatalmasat tüsszentett a képre rakódott por miatt. Mátéra fordította tekintetét.

– A cserépkorsók miatt – felelte a fénykép.

– Milyen cserépkorsók?

– Pali papa cserépkorsói miatt. Pali papa, ha jól számolom, a te ük-üknagypapád fazekas volt, és a kész kerámiatárgyait mindig a kerítésre akasztotta. De egyik nap, ahogyan hátát a kerítésnek támasztva üldögélt, a fejére esett egy cserépkorsó. Akkor púp nőtt a fején, hogy élete végéig látszott. Ettől kezdve a gyerekeket óva intettük a kerítéstől. Ők pedig bizonyára a saját gyerekeiket, és így tovább...

– Dehát már nincsenek cserépkorsók a kerítésen! – értetlenkedett Máté.

Üknagymama tanácstalanul vonta meg a vállát a képen.

Máté még aznap délután hatalmas és ledönthetetlen bunkit épített a cseresznyefa és a kerítés közé. Miután anyukájának is elmesélte felfedezését, már ketten ültek a sátor alatt, vidáman köpködve a cseresznyemagokat.

SZEMES FLÓRA BORSIKA

Kulcsok

– Kedves népem! Talán eljutott hozzátok az udvari szóbeszéd szárnyán, hogy a trónust lecserélem egy napozóágyra Tikitaka szigetén – a királynővel nyugdíjba vonulunk. A királyságot Fiksz tanácsosra bízom.

Fülöp királyfi eddig kihúzott háttal, fenséges arckifejezéssel (legalábbis olyat próbált vágni) állt az emelvényen, szülei mellett. Apját hallva szeme elkerekedett.

A király folytatta:

– Persze, csak amíg a királyfi meg nem szerzi az ország kulcsait.

A bejelentés után mindenki visszatért a saját dolgához. Csak Fülöp állt ugyanott, mindenféle délcegség meg fenségesség nélkül – letörten.

– Ne csüggedj, fiam, bizonyosan kiállod a próbát – tette vállára a kezét a király, majd egy térképet nyújtott át Fülöpnek.

A királyfi eddig úgy hitte, hogy hercehurca nélkül követi majd apját a trónon. Ám ha jobban belegondolt, tulajdonképpen nem volt ellenére a kaland.

A térképen a koronás figurához (itt állsz) legközelebb lévő, aranszínű iksszel jelölt birodalmi kertészetbe indult először. A kapun befordulva összeütközött egy nyakig sáros alakkal.

– De jó, hogy jössz, királyfi! Én nem bírok vele. Ott van hátul, a tulipánrózsáknál – mondta, és már rohant is.

Vajon mivel kell harcolnom? Medvével? Sárkánnyal? – morfondírozott Fülöp, miközben a kert végébe igyekezett.

Ott azonban csak Küllőt találta, a bozontos szemöldökű főkertészt.

– Veled kell megküzdenem? – csodálkozott.

– Ugyan kitől hallottad ezt a badarságot?! – kiabálta Küllő. – Ezekkel a kórokkal van a baj, nem velem – mutatott a tulipánrózsákra. – Nem hajlandóak kinyílni.

– Kaptak elég vizet?

– Azt hiszed, hogy nem értek a munkámhoz? – dohogott a főkertész. – Mindent kipróbáltam, de amikor meglátnak, még szorosabban húzzák össze a szirmaikat.

Fülöp egészen közel hajolt a virágokhoz.

– Kedves tulipánrózsák, mire van szükségetek? – suttopta.

– Csendre. Békére. Ha nem noszogatna minket, már rég kinyíltunk volna – susogták vissza a szirmaik mögül.

– Értem – bólintott a királyfi. – Küllő, megbántottad a tulipánrózsákat. Beszélj velük! Pár nap múlva visszajövök.

Az ezüstsín iksznél szőlődombok húzódtak. Vesszőkosaras asszonyok, puttonyos férfiak hajlogtattak a gyümölcsök körül.

– Szép napot! Itt milyen problémát kell megoldanom? – szólította meg őket.

– Itt nincs baj, csak sok munka – válaszolták.

– Akkor segíték – mondta Fülöp, és csatlakozott hozzájuk. Hét napig szedték, hordták, taposták a szőlőt. Ahogy a királyfi az utolsó adagot borította a hordóba, egy kulcs csillant meg a szemek között.

Az utolsó iksz a bírósághoz vezetett.

– Szeretnénk a tanácsodat kérni – mondta a bíró. – A molnár a fiaira bízna a malmot, de nem tudja, hogyan ossza fel köztük.

Fülöp körbe-körbe járva tanakodott.

– Legyen az egyiké a malom alsó köve, a másiké pedig a felső! Így csak együtt tudnak őrölni, és a bevételt is egyformán kell elosztaniuk.

– Legyen így! – csapta össze a kezét a bíró, és Fülöp markába nyomta a bronzkulcsot.

A királyfi visszaindult a kertészethez, ahol Küllő hálásan fogadta:

– Elnézést kértem a tulipánrózsáktól. Tegnap épp dúdolgattam mellettük, amikor kinyíltak! Az egyikük ezt a kulcsot rejtette a szirmai között – mutatta a harmadik, hiányzó darabot.

Fülöp még kicsit beszélgetett a főkertésszel és a virágaival, aztán zsebében a bronz, az ezüst és az arany színű kulccsal, mosolyogva indult hazafelé.

Milyen fából?

LÁNG
ANNA
rajzai

– Mi tetszik? – mordult Kárló, az asztalos a belépőre.

– Csak körülnéznék – mondta a fiatalember rémulten.

– Mit akar nézni? – kérdezte Kárló. – Rendelni akar? Bútort?

– Inkább a fák érdekelnének – motyogta a fiatalember.

– A fák? Hát, nem bánom nézegessen – vont vállat Kárló, és nekiállt összesöpörni a forgácsot.

– Ez milyen fa itt? – kérdezte a látogató.

– Bükk.

– És mennyi idős?

– Most én azt fejből nem tudom – dohogott Kárló. – Számolja meg a gyűrűit.

– A gyűrűit? – nézett nagyot a vendég.

– Hát az évgyűrűket, na, ott a köröket a törzsében, látja, nem? Nahát, ahány gyűrű, annyi éves a fa. A számolás már menni fog?

A vendég halkán számolt.

– Negyven – mondta.

– Akkor annyi – sepert tovább Kárló. –
Remélem, nem születésnapot akar szervezni
neki. Ezek a fák már halottak, tudja.

– És mi lesz belőlük?

– Bútor. Szerszámnyél. Fogpiszkáló.

– Gyerek nem?

– Mi? – torpant meg a seprésben Kárló. –
Gyerek?

– Hát kisfiú. Olyan fabábu.

Kárló fújt egyet.

– Ide figyeljen. Nem tudom, ki mondta
magának, hogy én játékaragással is
foglalkozom, de tévedett. Én nem babrálok
ilyesmivel! És mielőtt még megkérdeznél,
hogy hány éves az öreganyám fakanala, jobb,
ha távozik!

A fiatalember földbe gyökerezett lábbal
állt, se ide, se oda nem mozdult, szája sírásra
görbült.

– Ó, egek! – kiáltotta Kárló. – Mégis mit
akar?

– Tudni akartam – felelte az idegen –, hogy
milyen fából faragtak.

– Mi? Nem értem.

– Engem. Hogy milyen fából faragtak
engem. Úgy konkrétan.

– Miről be... – kezdte dühösen Kárló, aztán
eltátotta a száját. – Na álljunk csak meg!
Te Dzsepettó kölyke vagy?

– Igen – sóhajtotta a fiatalember.

– Jól megnőttél – nézett végig rajta
Kárló. – Ki hitte volna, amikor Dzsepettó...
szegénykém, Isten nyugosztalja. Szóval te
most itt vagy.

– Itt.

– Még mindig nem értem, mi ez a mániád a
fák korával?

– Tudni akarom, hány éves vagyok.

Mármint faévből? Hogy milyen fa volt, amiből
kifaragtak.

Kárló a fejét rázta.

– De mégis, fiam, miért érdekel ez téged?
Ha jól emlékszem, igazi kisfiúvá akartál válni,
nem?

– De.

– És azzá is lettél, nem?

– De – sóhajtotta a vendég.

– Akkor mi bajod?

– Igazi kisfiú akartam lenni – mondta a fiú.

– De aztán megnőttem, és igazi felnőtt lettem,
és igazi családom lett, akiket igazán el kéne
tartanom, de nincs igazi munkám. És most
igazi nagy bajban vagyok. És arra gondoltam,
talán akkor volt nekem igazán jó, amikor fa
voltam.

Kárló sóhajtott.

– Fiam, nem lehetsz újra fabábu. Most mit
csináljak veled?

A fiatalember tétovázott.

– Esetleg lenne olyan jó a mester és
kitanítana?

Kárló nagyot nézett.

– Azt éppen lehet. De szorgalmas vagy-e?

– Az vagyok.

– Nem hazudsz?

– Nőtt az orrom? – kérdezte a fiatalember
mosolyogva.

– Nem, fiam – mondta Kárló –, nem nőtt.

Családi titkok, legendás sorsok

Az irodalom rengeteg alkotása családi kapcsolatokról, a rokonok ragaszkodásáról vagy éppen viszályáról szól.

Gondolkoztál már azon, hogy a te családod történetéről is regényt lehetne írni? A nagyszüleid és dédszüleid sorsáról? A családi legendákról, titkos történetekről, amikről senki sem beszél nyíltan? Nos, van egy irodalmi műfaj, ami pontosan ezekre a kérdésekre épül: a **családregény**.

A családregény nem csupán történet, hanem igazi utazás a múltba. Nagyszülők, szülők és a gyerekek sorsa összefonódik, és a családi titkok, képességek vagy éppen terhek nemzedékről nemzedékre öröklődnek. Ezek a regények megmutatják, hogy az emberi sorsot nemcsak a saját döntéseink, hanem felmenőink története is befolyásolja.

Gabriel García Márquez (ejtsd: gábríél gársziá márkez) *Száz év magány* című könyve is családregény. Az író Kolumbiában született, és regényével egy csapásra ismertté tette a latin-amerikai irodalmat. Miért olyan nagy hatású és különleges? Mindenekelőtt mert a valóság és a mese, a hétköznapi és a

csodálatos összekapcsolódik. Olyan, mintha álmovilágban játszódna a történet, ahol tulajdonképpen szinte minden megtörténhet, semmin nem lepődik meg senki. Ezt a stílust **mágikus realizmus**nak nevezzük. Persze, minden jó elbeszélés írója képes realizisztikusan, vagyis valóságghűen ábrázolni: megjeleníteni valakit, aki épp belép egy szobába vagy feldúltan kirohan onnan. A pontos leírás azonban keveredhet a varázslattal, az álommal, a képzelet teremtette lényekkel és eseményekkel. A mesékben, de még a horrorban is ezt tapasztalhatod. Varázsvilágba, mágiába röpít.

Még a szereplők nevei is keverednek, ismétlődnek, és a történet szertelenül ugrál

az időben. A két ős-szereplő, Úrsula és José Arcadio Buendía (ejtsd: urszula és hozé árkádió buendíja) unokatestvérek, mégis szerelemre lobbannak és összeházasodnak. Ők alapítják meg a Buendiák nemzetségét. Új életet akarnak kezdeni, ezért néhány barátjukkal elhagyják szülőföldjüket. Hosszú vándorlás után egy Macondo (ejtsd: makondó) nevű, elszigetelt falucskát alapítanak az őserdő mélyén. A falu és a család sorsa párhuzamos: a kezdeti ártatlanság és békesség helyét lassan átveszi a pusztulás és a magány. A falu története tele van háborúkkal és konfliktusokkal, amik a családtagok sorsát is megpecsételik. Macondo Kolumbia és Latin-Amerika szimbóluma is: létrejön, virágzik, hanyatlik, végül elpusztul.

Ahogy a cím is jelzi, a regény elsősorban a magányról szól. A Buendía család minden tagja egyedül van. Hiába veszi őket körül a család, a közösség, a szereplők magányosak maradnak. Még a szerelem sem hoz igazi megoldást, mintha a magány elkerülhetetlen, sőt, örökletes átok lenne. Úrsula a család megélhetéséért küzd, a mindennapok gondjai gyötrik, míg férje, José Arcadio találmányokon töri a fejét és álmodozik. Úrsula nem tudja megosztani férjével az aggodalmait, de nem érdekli José Arcadio zseniális felfedezése sem, hogy a Föld kerek.

Két fiuk születik: José Arcadio (mint az apja) és Aureliano, valamint egy lányuk, Amaranta. A későbbi generációk során ezek a nevek (Úrsula, José Arcadio, Aureliano és

Amaranta) ismétlődnek a leggyakrabban a családban. Nemcsak a nevek, néhány esemény is vissza-visszatér, mert bizonyos tulajdonságok és hajlamok generációról generációra felbukkannak, így az olvasó sokszor elbizonytalanodhat, hogy most éppen kiről is olvassa a történetet. Ilyen ismétlődő elem például az is, hogy az egyik családtag nem akar beszélni vagy földet eszik.

A Buendía családnév spanyolul azt jelenti, hogy 'jó nap', a mű címében pedig megjelenik, hogy száz évet ölel fel a regény. A család története hét generáción keresztül, száz éven át bontakozik ki, mégis úgy tűnik, mintha egyetlen hosszú nap leforgása alatt zajlanának az események. Minden állandóan ismétlődik, körbe-körbe jár.

A Buendiák barátja Melchiades (ejtsd: melkiádesz), a vándorcigány is újra meg újra felbukkan Macondóban, és látogatásaikor mindig csodás találmányokat hoz, például jeget vagy mágnest, amit még senki nem látott az őserdő mélyén.

Melchiades írja meg a Buendía család történetét, még hozzá különleges, szent nyelven: szanszkritül. De hogyan ismerhetné ezt a holt nyelvet, amiről egyébként állítja, hogy az anyanyelve? Hány éves akkor? A családregény végén az utolsó Buendía megfejti Melchiades írását. Az olvasott szó megelevenedik, a pusztulást hozó vihar pedig lecsap Macondóra. Az utolsó Buendía és a könyv olvasója egyszerre ér a történet végére.

CSELIK ÁGNES

NÉZZÜK EGYÜTT...

Jan van Eyck

képeit!

Jan van Eyck (ejtsd: jan fan ájk) rejtélyes művész. Keveset tudunk az életéről, az sem biztos, pontosan hol és mikor született. Ő a flamand művészet egyik leghíresebb, legtehetségesebb alakja. Neki köszönhetjük, hogy képei segítségével betekintheünk a középkor e szakaszában a kereskedelemből meggazdagodott németalföldi polgárok mindennapi életébe.

Jan van Eyck a 14. század végén született a mai Belgium területén, festőcsaládból származott, a művészettörténészek szerint a testvére, Hubert műhelyében tanulta a mesterséget. Hamarosan a korabeli nemesek kedvelt festője lett, sőt Burgundia

hercege, Jó Fülöp fogadta udvari festőjévé. Úgy tartják, Van Eyck kivételesen művelt ember volt, amit a herceg is nagyra értékelt, busásan megfizette a festőt szolgálataiért. De a hercegi megbízások mellett más felkéréseknek is eleget tett, egyházi témájú képeket is készített.

Az első kép címe: *Vörös turbános férfi*, talán ez Jan van Eyck önarcképe. A férfi testtartásával kissé oldalt fordul, tekintete azonban egyenesen a nézőre szegeződik. Érzékelhető, ahogy a titokzatos festő önmagával néz farkasszemet a saját arcképe festésekor. De vajon miért visel egy németalföldi festő keleties turbánt? Szakértők szerint a művész ezzel a trükkel igyekezett bemutatni, milyen bámulatosan tud gazdagon redőzött textilt festeni és mennyire részletgazdag a festésmódja. Vagyis önmagát reklámozta a képpel.

A *Szűz és a gyermek Jézus Joris van der Paele kanonokkal* című, nagy méretű festményt egy befolyásos és gazdag egyházi személyiség rendelte az akkor már híres Van Eycktől. A kanonok a kép jobb oldalán látható idős férfi. A reneszánsz festményeken a kép megrendelője gyakran Szűz Mária, a gyermek Jézus, Szent György és Szent Donát társaságában jelenik meg egy templomi térben. A néző megszokta, hogy valós személyek (a kanonok) és szentek együtt láthatók, így a megrendelők a legfőbb vallási szereplők körébe emelkedtek.

A megrendelő, Bruges (ejtsd: brüzs) városának egyik vallási elöljárója, jelképesen ígéretet is tett, hogy élete végén a város Szent Donát katedrálisának adományozza vagyona egy részét. Jan van Eyck festészetére jellemzően ez a kép is a legapróbb részletekig kidolgozott, az anyagok, a textíliák, a kövezet vagy akár a Szent György páncélján tükröződő alak mind a jelenet valóságosságát erősíti.

Van Eyck leghíresebb képe az ugyancsak rejtélyes *Arnolfini házaspár*. A korabeli festésmódra és különösen Van Eyck festészetére jellemző, hogy a jelképek egy történetet is közvetítenek. Bár nem mozgalmas az ábrázolt jelenet, a művészettörténészeket évszázadok óta több kérdés foglalkoztatja. Tudható, hogy a bruges-i olasz kereskedő, Giovanni di Nicolao Arnolfini (ejtsd: dzsovánni di nikoláó) rendelte, de vajon a házasságkötését akarta

megörökíteni? Egyes értelmezések szerint a feleség halála után készült a festmény, mások úgy vélik, éppen a „kézfogón”, s maguk a szereplők álltak modellet. A szobabelső részletgazdag ábrázolása számtalan apró érdekességet tartogat. Például a pár feje fölött, a falon látható kör alakú domború tükör a korban nem volt elterjedt, sőt, egyáltalán nem tudtak ekkora méretű tükröt készíteni. Vajon ki lehet a tükörben látható két alak, akik éppen a párral szemben belépnek a szobába? Talán a festő és segédje? A tükör felett felfedezhető a művész aláírása is: „Jan van Eyck itt járt”. Izgalmas megfigyelní, milyen kidolgozott a ruhák különböző anyaga, mennyire érzékelhető a szőnyeg vastagsága vagy a kutya szőrzete. Az állat a néző felé fordítja tekintetét, mintha a belépőt üdvözlőné. A kutya a hűséget jelképezi, boldog házasságot ígér.

SZIRMAI PANNI

Hangyás kesztyű és rózsatánc

Mi a közös a hangyás kesztyű, a bikaugrás és a rózsatánc között? Mindegyik egy-egy **felnőtte avatási szertartás** része. Az emberi életút egyik fontos fordulópontja a gyermeki létből a felnőttek világába érkezés. A törzsi társadalmakban elsősorban a testet és a lelket próbára tevő nehéz élethelyzetekre készítették fel a nagykorúság küszöbét átlépőket, a modern társadalmakban pedig a jogok és kötelességek útvesztőire irányítják a serdülők figyelmét. A hagyományos közösségekben beavatási szertartásokon bizonyíthatták az ifjak, hogy elég érettek az önállóságra, a nyugati társadalmakban

életkorhoz kötik a felnőttkor kezdetét.

A gyermekkorból a felnőttkorba való átmenetet testi erőpróbák rítusai kísérték az észak-amerikai indiánoknál. Az ifjak magányos látomás kereséssel, több napos böjttel igyekeztek kapcsolatot teremteni védőszellemükkel. Szerencsésnek tartották, ha a fiatalember héjával, jávorszarvassal vagy mennydörgéssel álmódott. Az Amazonas-menti egyik törzs a fájdalom elviselését tekinti a felnőtté válás jelének. A 13 éves fiúk a szertartás során két-háromcentis hangyákat gyűjtenek, azokat fullánkjukkal befelé kesztyűkbe szövik. Férfiúi érettségüket bizonyítják, ha húsz percen át rezzenéstelen arccal tűrik a hangyacsípéseket.

Hónapokon keresztül hússzor ismétlik meg a beavatási rítust, és a próbát kiállt ifjak a harcosok közösségéhez tartozhatnak. Az állattartó etiópai *hamar* népcsoportnál a bikaugrás a fiúk hagyományos felnőtté avatási szertartása. Az egymás mellé állított szarvasmarhák hátán kell leesés nélkül áthaladniuk, hogy önálló szarvasmarhatartóvá váljanak, és engedélyt kapjanak a házassághoz. A ghánai *krobo* népcsoport minden év áprilisában tartja a serdült lányok beavatási szertartását. Főpap irányításával egyhetes táborba vonulnak, ahol főzési, háztartási és gyermekgondozási ismereteket kapnak. A képzés után felnőtté válásukat gyönyörű ruhákba öltözve ünneplik, ének és dobszó kíséretében eljárák a hagyományos beavatási táncot. A Fülöp-

szigeteki lányok felnőtté avatása kedélyes zsúrok hangulatát idézi. Báli hercegnőként az ifjú hölgy 9 vagy 18 férfi rokont, közeli barátot hívhat udvartartásába, akikkel eljárá rózsatáncát. A partnerek vörös rózsát nyújtanak át a felnőtté érett lánynak, majd keringőznek. Napjainkban 18 kincs, azaz ajándék átadásával egészül ki a ceremónia.

Vallási szertartásokon is köszöntik a felnőttkorba lépőket. A zsidó közösségekben a 13 éves fiú *bár micvá*, azaz a parancsolat fia lesz. Aktívan részt vehet az istentiszteleteken, felolvashat a Tórából, ami a zsidó nép őstörténetét írja le a világ teremtésétől. A katolikus egyházban a *bérmálás*, a protestánsoknál a *konfirmáció* azt jelenti, hogy a nagykorúvá vált egyének megerősítik és tudatosan vállalják hitüket. A nem vallásosok felnőtté válási szertartásai Németországban jelentek meg az 1800-as évek derekán. Szabadgondolkodó szervezetek hívták életre a bérmálás helyett a Jugendweihe (ejtsd: júgendvájhe), vagyis az *ifjúsági felszentelés* ceremóniáját. Az 1980-as évek végén szervezték meg Finnországban először az alsós diákoknak a Prométheusz táborát. Itt az egymás iránti megértésről, az előítélekről, a tudatmódosító szerek veszélyeiről és a környezetvédelemről szereznek ismereteket a fiatalok, hogy azután érett nagykorúként kapcsolódjanak a felnőtt nemzedékek láncolatához.

RESZLER GÁBOR

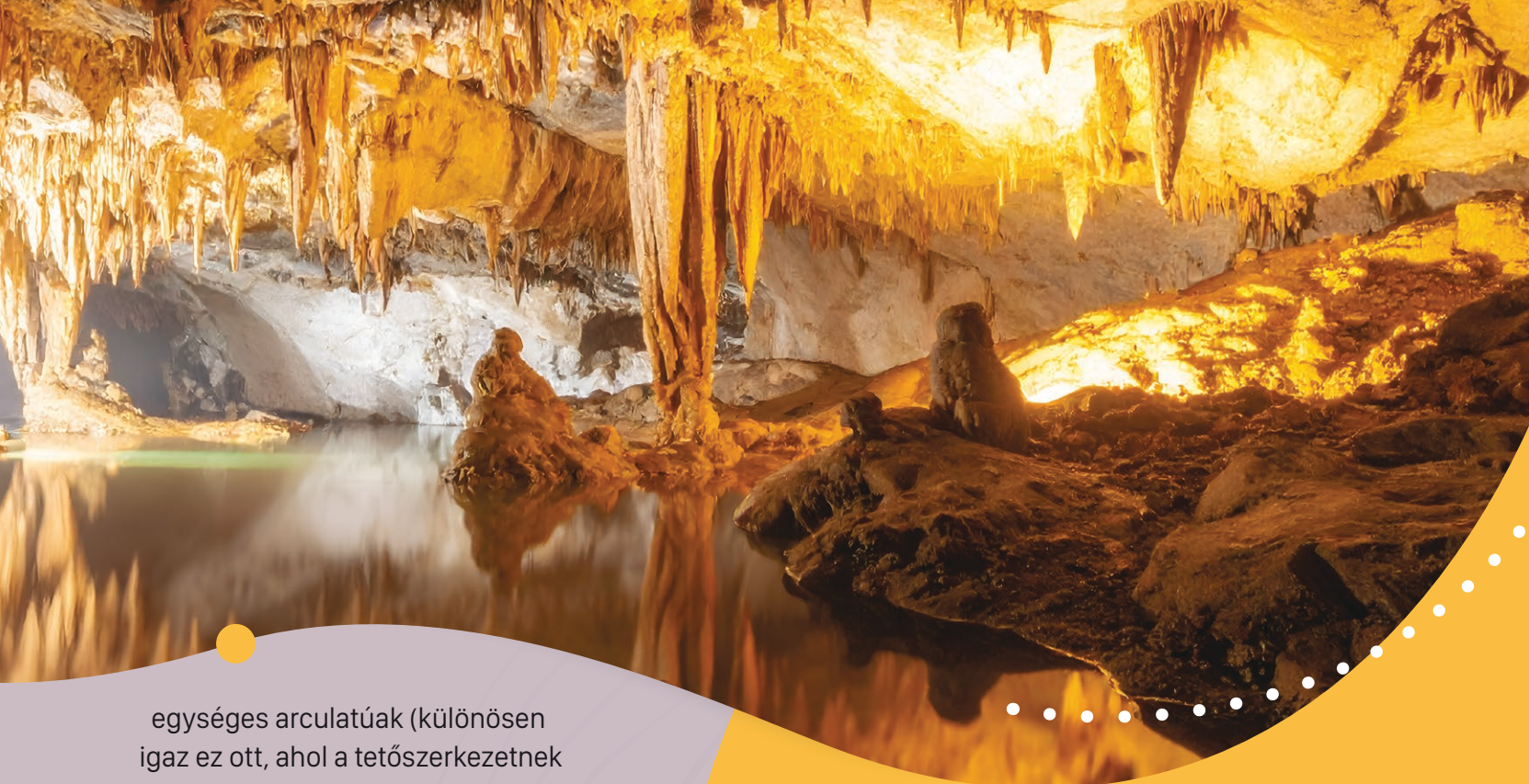
Kőről kőre, cseppről cseppre

Ha jártál már cseppkőbarlangban, biztosan tudod, hogy a cseppkövek nagyon lassan nőnek, száz év alatt átlagosan körülbelül 2 centimétert. A víz által kioldott ásványi anyagok cseppenként növesztik az álló oszlopot, miközben függő alakzatok is képződnek a barlang mennyezetére. Néha megfigyelhető, hogy az álló és függő cseppkövekből idővel oszlopok alakulnak. Mindez azonban olyan lassú folyamat, hogy egy emberélet során nehezen (vagy sehogy sem) érzékelhető a cseppkövek változása. Ezt a természeti tempót különösen felgyorsult korunkban nehéz elképzelni, de a példa segítségével jól szemléltethető, hogy a gépesítés előtt (a technikai forradalmakat megelőzően) más iramban teltek a mindennapok. Minél messzebb megyünk vissza a múltba, annál több idő kellett, hogy egy kiválasztott kődarab eljusson a felhasználási helyére, és a megfelelő formára alakítsák.

Korábbi századokban az épületek a ma megszokott sebességhez képest számunkra hihetetlenül lassan, valóban kőről kőre

készültek el, főleg az ókorban és a középkorban, amikor minden egyes kődarabot kézzel faragtak ki. S amikor olyan helyre is készítettek domborműveket és szobrokat (száz-százötven méter magasságba, tetők eldugott zugaiba), amiket csak az látott, akinek a templom épült és aki a templomot építette. Tudunk olyan katedrálisokról, amelyek több emberöltő (egy emberöltő kb. 25 évet jelent) alatt épültek fel. Előfordult, hogy az épület alapjait öreg, tapasztalt kőművesmester rakta le, de a tornyait már a dédunokák fejezték be. Bevett szokás volt, hogy ugyanazt a szakmát vitték tovább családon belül; a mester és az inas céhbeli megjelölése gyakran egybeesett a nagypapa-unoka rokonsági fokokkal. A kőfaragók, a képfestők, a szobrászok családjai egymás mellett dolgoztak a több generáción átívelő építkezéseken. A kölni dóm például évszázadokon keresztül épült, a mai falak alapjai a 12. századi **gótika** idején készültek, az épületet pedig a 19. századi **romantikában** fejezték be. A bécsi Szent István dómon is több művészi kor hagyott nyomot. Építése **román** stílusban kezdődött, de a tornyokat a gótika szellemében alakították. A középkor híres, nagy templomai sem

egységes arculatúak (különösen igaz ez ott, ahol a tetőszerkezetnek többször kellett nekifutni), majdnem úgy cseperednek fel, mint az erdők. Hasonlítják is erdőhöz: az oszlopok a fatörzsek, a hevederívek és a bordás keresztboltozat a lombkoronát tartó ágak, a mennyezet az égboltozat. Ami egy erdőben a fa növekedése és az évgyűrűk gyarapodása, az egy középkori templomban az egymást váltó mesteremberek sora. A generációk itt szó szerint egymásnak adták a téglákat, a vésőket, az ecsetet.

A modern ember számára meglepő, amikor keresztény templomok falában találkozik oda nem illő pogány kődarabokkal és **relief**ekkel. Bevett gyakorlat volt Rómában, hogy az ókori romokat felhasználták a későbbi építkezések során. Így a pogány templomok egy részét elhordták, s a leomlott vízvezetékekben is

építőanyagot láttak, és téglaraktárként használták azokat. De nem menekültek a faragott sírok részletei (a **szarkofág**tető)k) sem. Ugyanígy jártak az akkori ismert világot (a mai Angliát, Spanyolországot) behálózó római kőutak és az ezeket szegélyező határkövek (ezeket ma inkább kerítéseknek mondanánk): olykor helyi templomot építettek belőlük. Volt, hogy a pogány szentélyt kicsit átépítve hoztak létre keresztény templomot.

A kultúra lassanként változik, ahogy a bőrtetű levedlő, új pikkelyeket növesztő hulló. Az épületeket átépítik, ahogy egy gyík is lemond a farkáról a túlélés érdekében. Ha érzékeljük és keressük az apró változásokat, megért-hetjük, hogyan alakít át mindent az idő.

GYŐRI ORSOLYA

Az öreg szakács kuktája

– Miért sodorta elém a sors ezt a kétbalkezeset, ezt a minden ételek meggyalázóját, ezt a porcelántördelő pacagyárost? – fakadt ki a vén szakács, hogy az emlékezetes csaták színhelyéül szolgáló várudvar beleremegett. Korábban sosem ragadták el az indulatok. Na, jó! Egyszer! Az is nemrég történt, amikor a lovag levágta a királyság vesztére rontó sárkány tizenharmadik fejét. Azt hitték, ezzel visszatér az élet a rendes kerékvágásba, a vitézek rohantak, hogy vállukra véve ünnepeljék a győztest, amikor mindenki megtorpant. Merthogy a tizenharmadik nem az utolsó fej volt, csak az utolsó előtti.

Éppen azért volt tizenharmadik, hogy szerencsétlenséget hozzon. De még így sem fogott ki a lovagon, aki egy nyisszantással lemetszette az immáron tizennegyedik, utolsó sárkányfejet is. Elynyerte hát a hercegisasszonyt, viszont ezzel egy időben elhozta a veszedelmet a szakácsra, aki olyan vén volt már, hogy a legegyszerűbb ételeket sem tudta elkészíteni. Remegős kezével rendre elsózta a levest, hamuba ejtette a húsokat, éppen csak a sajtreszelés ment neki, de hát nem lehetett mindig azt enni. Állapota annál is inkább aggasztó volt, mivel a király kihirdette az esküvőt, és megparancsolta, hogy ízletes lakomát rittyentsen!

Főtt a vénség feje, végül belátta, hogy egyedül nem tudja megoldani a feladatot. Felvett egy szakácsforma sihedert, aki csupán alakra hasonlított szakmabelire. Csaknem szétszakadt rajta a kötény. A tudománya azonban igencsak hiányzott. Munkáját törött edények romjai, kiborogatott fűszerek garmadája és vészjóslóan gomolygó füsttenger követte.

A szakács sokszor elmagyarázta, hogy csak azt tegye, amit diktál neki. Mit sem használtak szavai.

Az idő telt, és végül eljött a kóstolás főpróbája. A kukta izzadt, a szakács még inkább. S bár fortyogott az étel, a konyha úgy nézett ki, mintha ezeregy ellenség dúlt volna benne.

– Ebből semmi jó nem sül ki! – horgasztotta le fejét a szakács.

– És nem is fő! – erősítette meg a kukta.

Végül felszolgálták az ételt, amit kettejük csodálkozására nagyon dicsért a király.

– Hogyan hozzuk ezt össze ismét? – néztek össze ketten.

Hamar ki kellett találni, mert a király ragaszkodott az ünnepi menühöz. A nagy gondolkodásban végül az addig bambának vélt kukta találta meg a választ.

– Ne aggódjon, mesterem, hisz minden itt van a szakácskönyvben.

– Miben, te akasztófavirág? – kérdezett vissza az öreg.

A fiú a foltokkal tarkított kötényére mutatott.

– Itt töröltem le a zsírt a kezemről! Itt tenyereltem bele egy hagymaszeletbe, itt hintettem le az ujjamról a paprikát...

A fiú minden foltnak elmondta a történetét, ami alapján újra elkészítették az ételt.

Igaza lett.

Soha olyan jóllakott és elégedett várnépet nem látott a birodalom, mint amíg az öreg szakács és az ifjú kukta együtt készítette az ételt. És soha nem zengtek olyan ékes káromkodások az udvari konyhából, mint azokban az években.

GUTI CSABA

Midrátus király évgyűrűi

A távoli Kiríliában uralkodott Midrátus király, kicsi gyermekkorától az erdő szerelmese. A kis Midrátus, ha csak tehette, az erdőben csatangolt, és olyan jól tájékozódott, hogy sohasem tévedt el.

Egy nap favágókkal találkozott. Két munkás hatalmas fűrészszel egy vén tölgyfa tövét vágta át. Miután a fa hatalmas döndüléssel lezuhant, Midrátus rácsodálkozott a tönk évgyűrűire.

Ármin, a főerdész, elmagyarázta a királyfinak, hogy minden egyes gyűrű egy-egy évet jelent, így Midrátus meg tudta számolni, hogy a tölgyet hetvenhét éves korában vágták ki.

– A gyűrűk miért nem egyforma szélesek?
– kérdezte a királyfi.

– A csapadékos években szélesebbek, az aszályos években szűkebbek – magyarázta Ármin.

Az évgyűrűk képe megbabonázta Midrátust. Miután királlyá koronázták, elhatározta, hogy az apja által alapított „Bátország rend” mellé új királyi kitüntetést alapít, az „Évgyűrűt”. Minden évben megajándékozta egyik alattvalóját egy aranygyűrűvel.

Az első évben Ármin, a főerdész kapta, aki annak idején elmagyarázta az évgyűrűk értelmét. A második évben a királyi fővadász.

Dirisztigu, a királyság varázslója éktelen haragra gerjedt, mert úgy érezte, jóslataival, varázslataival ő teszi a legnagyobb szolgálatot a királynak. Besurrant Midrátus hálószobájába, és minden varázserejét összeszedve, fává változtatta a királyt.

– Na, te erdő szerelmese, most már te is az erdő része leszel! – suttogetta elégedetten. – A varázslat csak akkor szűnik meg, ha valaki egy éjszakát tölt a lombod alatt!

S hogy ez még véletlenül se sikerüljön, az erdő legtávolabbi sarkába helyezte a fát.

A királyt másnap sehol sem találták, pedig éppen a szomszéd országba készült, hogy megismerkedjen a világszép Kitará királylánnyal. Az egész birodalom gyászba borult.

A főerdész azonban úgy ismerte az erdőt, mint a tenyerét. Fától fáig bejárta minden évben. Két hét telt el a király eltűnése óta, amikor arra az erdőrésztre jutott, ahová Dirisztigu elrejtette a fává változtatott Midrátust.

Ármin azonnal felfigyelt a sudár tölgyre.

– Megezem a kalapom, ha ez a fa már tavaly is itt volt! – vakargatta a fejét. – A törzsmérete szerint legalább húszéves, de még sohasem láttam.

Maga sem tudta miért, de a főerdész nem tudott elszakadni a fától. Ott maradt egész nap, lombjai alatt készített magának moha fekhelyet. Amikor másnap hajnalban felébredt, döböntően látta, hogy a tölgy helyén királyá áll. Midrátus megölelte megmentőjét.

– Nem hiába kaptad elsőként az

„Évgyűrű“-t, most igazán megszolgáltad a bizalmam! Azért változtam vissza emberré, mert itt töltötted az éjszakát!

– Meg sem kérdezem, ki varázsolt el felség, hiszen nem lehetett más, mint Dirisztigu! Ha parancsolod, fővadászoddal példásan megbüntetjük.

– Hozzátok élém, de a büntetését bízzátok rám. Legyetek óvatosak! Ahogy rajtaüttök, kötözzétek meg, peckeljétek fel a száját, hogy ne tudjon varázsolni.

A megkötözött varázslót hamarosan letették a király elé, majd intésére eloldozták. Dirisztigu nyomban térdre borult.

– Kegyelem árva fejemnek, felség! Már megbántam, amit hiúságomban tettem!

– Állj fel, Dirisztigu! Bár rossz szándék vezetett, nagy jót tettél velem. Két hétig faként éltem, megtapasztaltam az erdő nyugalmát. Ezt az élményt örökre megőrzöm. Nem büntetlek meg, sőt, megígérem, hogy te kapod a harmadik „Évgyűrűt“.

– Köszönöm felség, minden királyok legbölcsebbike! – hálálkodott a varázsló.

– Semmi szükség a hízélgésedre. Most végre elindulhatok, hogy megismerkedjem a világszép Kitarával. Remélem, olyan okos is, mint amilyen szép.

– Vág az esze, mint a beretva. Úgy hallottam, annyira szereti az erdőt, hogy az apjával készítettett egy lombházat, abban lakik – somolygott a főerdész.

– Akkor holnap lóra kapok és meg sem állok a szomszéd királyságig!

VARGA ZOLTÁN ZSOLT

Jel

BENEDEK VIRÁG rajzai

Könyv, ne már,
több száz éves, több száz oldalas,
poros, érthetetlen, de leginkább
uncsi!

Mégis húszezer éve felkapjuk fejünket a jelre,
akár kőbe karcolt rajz,
lúdtollal írt betű,
halk írógépkattogás,
képernyőn megjelenő szöveg,
mosolygós fejecskék, szívek.

Ha átmegy az üzenet,
minden megváltozhat,
elmarad az első óra,
hadat üzen,
szeret vagy nem szeret,
legyél ott ötre.

Írj tollal, ceruzával, krétával,
szépen, rondán,
naplót, mesét, verset, órai cetlit.
Menjen az üzenet,
az írni vagy mondani való
mondanivaló.

Mikor válaszol már,
látom, hogy látta,
mutasd, mit írt,
nyomjakra szívét vagy elég egy mosolygós?

MAKÓ ÁGNES

Én meg Áron

Lefekvés előtt ágyam szélén ülve
háromszor-négyszer
összedörgölöm a talpamat,
lábam csak ezután húzom a lepedőre.
Apám is így tesz lefekvés előtt, nagyapám is,
pedig már nem döngölt padlón áll az ágy,
hanem bolyhos szőnyegen.
Mikor Áronéknál aludtam, kinevetett,
de ma már ő is velem sikárol.
Rég nem göröngyös a padló,
nincs se homok, se morzsák,
de így esik jól – nekem meg Áronnak.

CSONGOR ANDREA

Platánfa

Segíti a tapasztalás?
Mint az ember,
titkos naplót vezet?

Tanul abból,
amit átél,
vagy csak lejegyzí az emlékeket?

Ismétlődnek az évszakok
bent:
céltablán
koncentrikus körök.

Tavasza,
nyár,
ősz,
tél.
Csak a sorrend állandó,
a változás örök.

BÚTH EMÍLIA

Táltosok, tündérek és madarak a Szigetközben

Amikor a kenu a habok közé siklik, könnyűszerrel feltárja előttünk titkait az „ezer sziget országa”.

Kék villanás a víz felett: egy **jégmadár** repül tova, messzebb

vörösgém száll fel. **Tőkés réce** vezetgeti fiókáit zavartalanul és **bűtykös hattyú** család bámul az elhaladó hajók után. Ha szerencsénk van, a félénk **fekete gólya** vagy a **rétisas** is elénk kerül.

Évszázadokkal ezelőtt a Duna szabadon építette és rombolta a zátonyokat, szigeteket.

Az itt élő emberek sárkányok, tündérek munkálkodását vélték felfedezni a természet erői mögött: az életet adó vízvilágot a gonosz sárkányt elpusztító vándor csodájának vélték és tündérek hajának a Dunában felbukkanó aranszemcséket. Halászzal, állattartással, aranyosással foglalkoztak a helyiek: a vízből mosták ki az apró aranszemcséket, az így szerzett aranyat **sárarany**nak nevezték. A **tudós pásztorok** táltos, vagyis varázsló hírében álltak, akik a botra akasztott kalapnak is meg tudták parancsolni, hogy őrizze a jószágot, amíg ők másfelé jártak.

Azután az ember már egyre kevésbé hitt a tündérekben, sárkányokban. Állandó folyómedret akart, nagyobb gabonamezőket, vagy esetleg szép tollat a kalapjára. A természetet kíméletlenül úgy formálta, ahogy neki tetszett. A közelmúlt utazójának már nem kerülhetett volna ilyen könnyedén a szeme elé sem a nagykócsag, sem a hattyúcsalád.

A magyar természetvédelem címermadarát, a hófehér **nagykócsagot** nászruhájának látványos, nagy dísz tollai miatt sodorta veszélybe az emberi kapzsiság. A 19. században a kócsagtoll keresett kalapdísz volt, ezért vadászták. Élőhelyeit, a mocsarakat is lecsapolták,

a madárnak még a tojásait is gyűjtötték.

Szerencsére az utolsó pillanatban az emberek észbe kaptak, és akkor lépett munkába az első kócsagőr. A védelem hatására ma már újra országosan elterjedten él a madár.

Nehéz elképzelni, de volt idő, amikor a bütykös hattyú kipusztult Magyarországról. Közel ötven éve újra rendszeres fészkelő, vagyis újra neveli a fiókáit a Szigetközben is.

Kis híján szomorú sors jutott a Gryllus Vilmos által megénekelte, jópofa nevű kárókatónának is. Üldöztetésének oka az volt, hogy csak halat eszik, de ennek mértékét erősen eltúlozzák. Korábban csak ősszel és télen bukkant fel, de mára vele is találkozhatunk a nyár közepén.

A **kormoránt**, vagyis nagy **kárókatónát** érdemes megfigyelni, ha találkozik vele az ember. Néztél már a szemébe? Gyönyörű, élénk kék szeme van! Izgalmas az is, ahogy halat fog: nem mozdulatlanul áll lesben, mint a gémek, zsákmányát víz alatt üldözve fogja meg. Mivel a víz alá kell merülnie, a tollai nem zsírosak és átáznak. Így azt is gyakran láthatjuk, ahogy a parton szárítkozik.

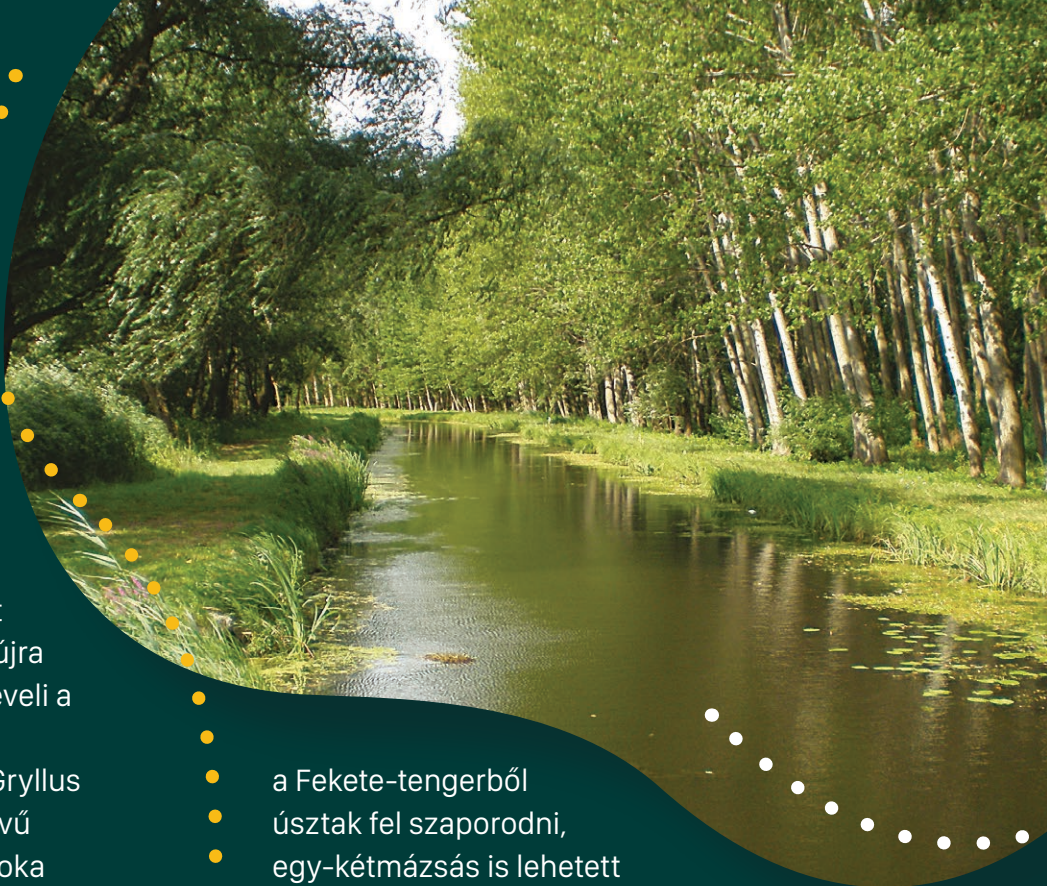
Manapság a bütykös hattyú, a kormorán és a nagykócsag is költ egész Magyarországon, mindegyik védett állat, de talán soha nem látjuk már a szigetközi Duna-ágak egykor legnagyobb halát, a **vizát**. Ezek a nagy halak

a Fekete-tengerből úsztak fel szaporodni, egy-kétmázsás is lehetett köztük, a legnagyobb hal volt az itteni Duna-ágakban. A folyószabályozás óta eltűntek.

A folyó rombol és épít ma is: építi és pusztítja a szigeteket, persze az ember alkotta határok között. Átalakításával nemcsak természeti értékek tűntek el, de régi mesterségek is. Kevesebb lett a hal, piszkosabb a víz.

De szerencsére az ember sem csak pusztít. A táltosok unokái továbbmondták a régi meséket unokáiknak, és ma is mesélik a Szigetközben a tündérek, tudós pásztorok történeteit, a vízitúrákon a természet tiszteletére, szeretetére tanítva az odalátogatót.

LOVRANITS JÚLIA VILLŐ

A legnagyobb és legöregebb túlélők

Marina Kastela nagyjából ezerötyszáz éves.

Ha hátulról nézünk rá, szomorúak leszünk, mert olyan, mintha haldokolna. Csupa száraz rész, barázdák, csavarodások, göcsörtök, bütykök, szálkák. De a másik oldalról élők és elevenek látjuk, csodálatos, nagy lombozattal. Marina Kastela ugyanis olajfa: déli szomszédunk, Horvátország legöregebb fája, amelyen még mindig terem az olajbogyó. Ezt a különleges gyümölcsöt szerte a világon ismerik: a belőle sajtolt olívaolajat öntik a salátákra, vagy magát a bogyót fogyasztják. Régen világításra is használták az olaját, mécsesekben, meg gyógyhatású szerként, testre dörzsölve.

A Földközi-tenger környékén szinte mindenhol őrzik, dédelgetik és védik a legkorosabb olajfákat. El is nevezik őket, leginkább arról a helyről, ahol egész életüket töltötték. A spanyol La Farga 1700, a török Teosz 1800, a montenegrói Stara Maslina (ejtsd: sztára maszlina), a máltai Bidni és a Jeruzsálemben álló Getsemáné (kert) fái kétezer évesek, náluk csak pár évvel idősebb a portugáliai Pedra del Rei (magyarul: a király köve). De velük még csak az öreg

olajfák bölcsődéjében járunk. A tunéziai Asraf 2500 éves, a Lisszabon mellett álló Loures (ejtsd: lúr) kora majdnem 2900 év. Szardínia büszkesége, Ozzastru (ejtsd: oddzasztrú) már bizonyosan több, mint háromezer, a görögországi Kréta szigetén álló Vouves (ejtsd: vúvesz) pedig négyezer éves. De még ők is csak óvodások, ha a legöregebbekhez mérjük őket, az izraeli Betlehembben álló Al-Badawi ötezer, vagy a libanoni Noé olajfái hatezer évéhez.

Ezek az öreg olajfák csodálatosak. Kopár talajon is megélnek, elviselik a legnagyobb szárazságot, megvédik magukat a kártevőktől. Képesek még a tüzet is túlélni. Gyökereik ugyanis mélyre nyúlnak és messzire ágaznak: ha a föld fölötti részeik teljesen megsemmisülnek, újránövesztik magukat. A görög mitológia szerint az olajfa isteni ajándék, amit Pallasz Athénétől, Zeusz lányától kaptunk.

Olaj szavunk a szláv nyelvek közvetítésével került a magyarba. A latin *oleumból* származik, aminek viszont a régi görög *élaion* (ejtsd: élaion) a forrása: annyit jelentett egykor: növényi olaj. A fákra más

kifejezésük volt a régi görögöknek: *dendron*. Csakhogy ez egy még ősből ('dóru', 'deru', 'dru') származik, amelynek jelentése: erős, hatalmas. Olyasmi, amit tisztelni kell, ami időtlen igazságot hordoz, és amiben hihetünk. Már elődeink is tisztában voltak vele, milyen különleges szerepet játszanak a fák az életünkben. A *Gyűrűk Ura* című regényben és filmben például hatalmas, emberszerű, beszélő, gondolkodó, vénségesen vén lények szerepelnek: a fa-pásztorok, más néven 'entek'.

A hatalmas, nagy öreg faóriásokat mindenütt különös becsben tartják.

Hazánkban például néhányan szorgalmasan járják az erdőket, a folyók ártereit, érintetlen vidékeket, hogy lefényképezzék, lemérjék és az Interneten bemutassák a legkülönfélébb fáinkat. A Dendrománia oldalon találod meg őket, és most már értheted, miért nevezték így el: rajongva kell szeretni a fákat, hogy valaki nyakába vegye az országot, és éveken át „vadásszon” újabb és újabb, nagy és öreg fákra, figyelemmel kísérve, hogy az évek során ezek közül melyik semmisül meg, melyiket vágják ki, melyikkel mi történik. A magyar dendrománok körülbelül ötezer különleges fát dokumentáltak már. Aki vonzódik a nagy fákhhoz, segítséget kap az oldalról, hogy ha valamerre jár, fel is kereshessen egy-egy rendkívüli, szép, izgalmas példányt.

Azokat viszont, akik ültetik, telepítik, nevelgetik, óvják a fákat, arboristának hívjuk. A 'fa' jelentésű latin *arbort* a rómaiak kivételesen nem a görögöktől, hanem az Itáliában előttük élő népektől vették át, akiknél *artosz*-nak hangzott. Ennek ősi változata ('eredh') annyit jelentett: növekszik, magasra nő.

Dendrománok, arboristák és a fák más szerelmesei: ne csodálkozzunk, ha erdei séta közben olyanokba botlunk, akik épp fák törzsét ölelik. Sokan tulajdonítanak ennek gyógyító, nyugtató hatást. Erdőfürdőzésre pedig azok indulnak, akik a hosszú, szemlélődő sétától egyszerre remélnék elmélyülést, elcsendesedést és felfrissülést.

Z. KARVALICS LÁSZLÓ

Évgyűrűk a zenében

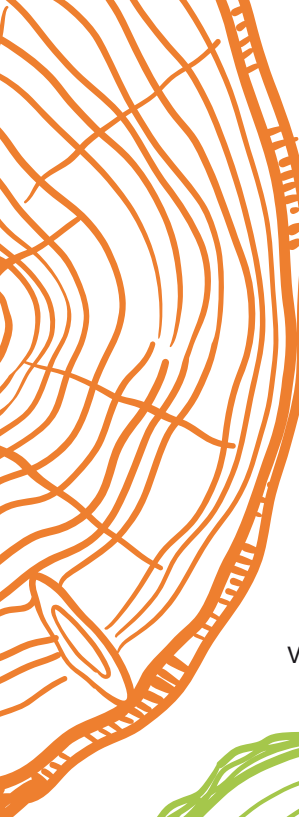
A zeneszerző megírja a művét. Az előadónak nincs más dolga, mint lejátszani a hangokat. De akkor miért hallgatjuk meg ugyanazt a darabot másik előadóval? Miért készít felvételt belőle számos zenész?

Ha meghallgatsz egy Mozart-[ejtsd: mócárt] szonátát egy mai zongoraművésszel, aztán például Dohnányi Ernővel, a huszadik század első felének kimagasló művészeivel, mintha nem ugyanazt a zenét hallanád! Dohnányi ingadozóbb tempóban játssza. A mai előadásmóddhoz szokott füllel még zavaróan is hathat, de ha emiatt nem kapcsolod ki, egy idő után megszokod azt a stílust. S vajon hogyan játszotta maga Mozart?

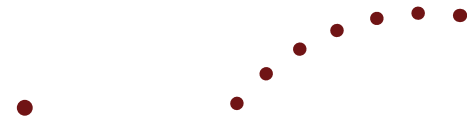
Egészen másként, mert nem is olyan zongorája volt, mint Dohnányinak vagy egy mai utódjának. Kisebb méretű, kisebb hangú hangszer, amelyen egy akkord hamarabb elhalt, viszont egy futamot könnyebb volt kipergetni, mint a mai hatalmas koncertzongorán. Ha kísérletezni szeretnél a Mozart-korabeli hangszerrel, egy fortepiano – így hívták a Mozart-kor zongoráját – másolatát kell keresned. A barokk kor (a 17. század és a 18. első fele), valamint a

klasszika (a 18. második fele) muzsikáját a zene-történészek „régizene”-nek nevezik. Az 1970-es évektől kutatták és másolták hangszereiket, így megismerhettük azok hangzását. Ezt „korhű előadásmódnak” nevezzük. Ha korhű hangszereken egy kastély zenetermében hallgatunk régizene-t, például Haydn-művet a fertődi Esterházy-kastélyban, az akusztika is korabeli. (Amíg egy autóbusz motorja el nem nyom egy halk hangzást...)

Vannak-e hát évgyűrűk a zenében?

Könnyen válaszolhatsz:
hogyne! Mozart csöndes
fortepianóját száz év múlva,
Liszt idejében már egészen
más hangszer váltotta.
Csakhogy azon mást játszottak!
Mozart tanulmányozta,
otthon magának játszogatta a
születése előtt hat évvel meghalt
Bach [ejtsd: bah] műveit, de ha
koncertezett, mindenki inkább arra
volt kíváncsi, ő maga mit írt. Haláluk
után elfelejtették

a zeneszerzőket. Bachot halála után 79 évvel
játszották először újra nyilvánosan. Vivaldi,
akinek *A négy évszak* című hegedűversenyei
ma komolyzenei slágerek, még a 20. század
első felében is hiányoztak a pódiumokról.
Mivel hangfelvételek nem készülhettek a
barokk és a klasszika idején, a múlt századi
utókor eleinte sötétben tapogatózott az akkori
művek előadói stílusát illetően. A régi zene
hangszereinek megismerése és az egykori
hangszeres iskolakották tüzetes vizsgálata
vezetett oda, hogy mára közelebb kerültünk
a valószínű eredeti hangzáshoz. Amikor még
nem ismerték például a fortepiano hangzását,
és zongorán játszották az arra írt darabokat,
hol romantikusan szabadon értelmezték,
hol a csembaló kopogó hangját
próbálták utánozni, ami nem illett a
zongorához.

Liszt Ferenc közönsége szó
szerint elalélt virtuozitása
hallatán, ma viszont közép-
iskolás zenészeknek is
felkészülten kell tolmá-
csolniuk műveit. Bartók
Bélával már készültek
lemezfelvételek, róla tudjuk,
hogyan képzelte művei
előadását. Mégsem másolják
a mai zongoristák, hanem
saját utat keresnek hangjaihoz.
Így alakulnak a zene évgyűri.

HOLLÓS MÁTÉ

Tulajdonság- rétegek

A fatörzsekhez hasonlóan bennünk is rétegződnek a tulajdonságainkat meghatározó hatások. Minden tulajdonságunk megalapozója, legbelső rétege, amit a szüleinken keresztül az őseinktől örököltünk. Vagyis a génjeink. Azok határozzák meg például a szemünk színét, a hajunk göndörségét, fülkagylónk alakját, az orrunk és szájunk formáját. És minthogy két szülőnkől eltérő tulajdonságot örökölhetünk, nagymértékben a véletlenül múlik, melyiküktől kapjuk. Hiszen sokféle kombináció lehetséges. Ezért gyakori, hogy az egyik rokon azt mondja a kisgyerekről: „a szája tiszta apja”, a másik meg: „a szeme és a homloka inkább az édesanyjává.”

Ezer és ezer olyan sajátságot is öröklünk, amelyek nélkül életképtelenek lennénk. Ilyen, hogy meg tudjuk emészteni az étkeink anyagait: a cukrot, a keményítőt, a zsiradékot, a fehérjét. Ezek a létfontosságú gének – néhány, ritka betegséggel született gyerek kivételével – minden emberben azonosak. És sokkalta több van belőlük, mint azokból, amelyek az egyének különbözőségét adják. Ez a háttere annak, hogy egy átlagember génkészlete nemhogy egy másik emberével, de még a csimpánzával is 97%-ban azonos.

Léteznek olyan gének is, amelyek az emberek óriási többségében nem működnek, „alszanak”, ezért nem is fejlesztik ki azt a tulajdonságot, amelyet pedig lehetőségként magukban hordoztak. Ezek a gének több ezer évvel ezelőtt még aktívak voltak, valamilyen fontos tulajdonság kialakítását irányították, de idővel fölöslegessé váltak, „elaludtak”, ezért a mai embereken már nem jelenik meg az a tulajdonság. Ugyanakkor némelyik emberben – nem tudjuk, miért – mégiscsak aktívak. Ilyen például az a gén, amelyik millió évekkal ezelőtt azt irányította, hogy az ember teljes bőrfelülete szőrös volt, még az arca is. Ma már ez a gén majdnem mindenkiben inaktív, tehát a mai emberre már az jellemző, hogy a testfelülete csak bizonyos testrészekben szőrös. Nagyritkán azonban előfordul, hogy valakinek szőrösebb a teste. Az ősi tulajdonságok újbóli megjelenését a tudósok **atavizmus**nak nevezik.

Külső hatások is befolyásolják a gének működését. Mondhatjuk úgy is, hogy „ki-be-kapcsolják” azokat. Tehát nemcsak az határozza meg a tulajdonságainkat, hogy milyen géneket örököltünk a szüleinktől, hanem hogy érték-e azokat módosító hatások. Ha például egy várandós nő cigarettázik, a belélegzett füst vegyületei hatással lesznek a magzat fejlődésére. A megszületett gyereknek egész életében gyengébb és betegségekre fogékonyabb lesz a tüdeje.

A környezetünkből érkező hatások a gondolkodásunkat is formálják. Például, ha egy gyerek olyan társadalomban nő fel, amelyben uralkodó vélemény, hogy a családok, közösségek, országok vezetése elsősorban a férfiak feladata, nagy eséllyel ő is így fog gondolkozni.

Itt azonban működésbe lép az egyén önmagát alakító gondolkodása, értékválasztása, döntése. Persze, tudnunk kell, hogy a szabad akarat *nem tökéletesen* szabad, hiszen ott vannak mögötte a gének, és ott vannak a társadalmi, családi elvárások.

Tehát nem igaz, hogy mindenki olyan, amilyen géneket örökölt. Ez ennél sokkal bonyolultabb. Nézzünk egy egyszerű példát. A géneknek is szerepe van abban, hogy valaki hízásra hajlamos-e vagy sem. Van, aki a génjei miatt másoknál hajlamosabb,

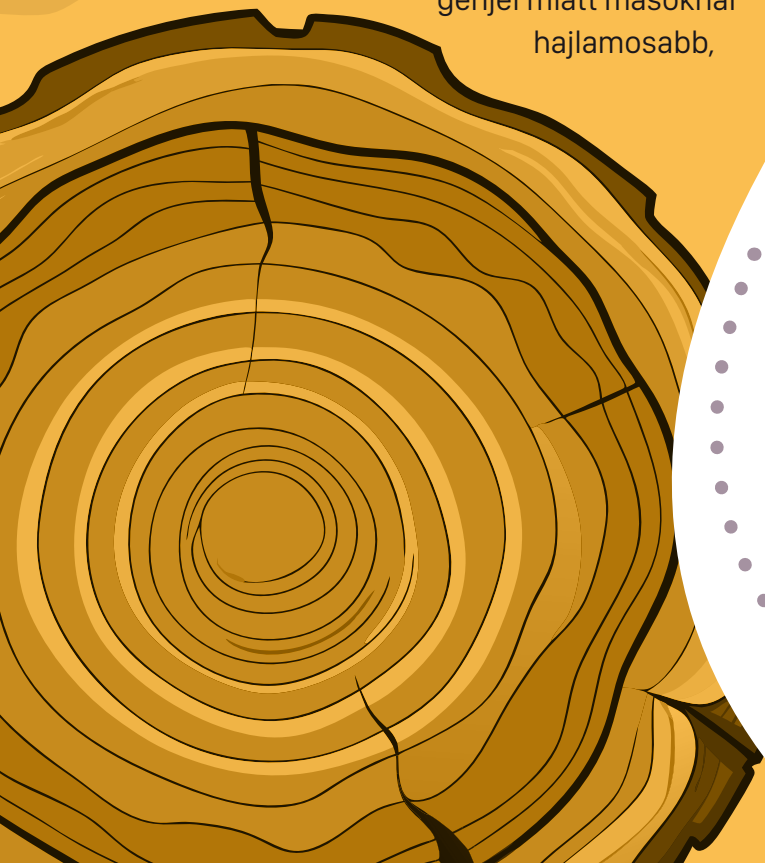
hogy többet egyen a kelleténél. De szerepet játszik az is, hogy kisgyerekként milyen étkezési értékrendszerrel találkozott: a családban mindenki folyton degeszre ette magát vagy mértékkel fogyasztottak. Ezen túl rajtunk is múlik, hogy engedünk-e a finomság csábításának vagy a mértéktartó evést választjuk.

Ugyanígy van szerepe a géneknek abban, hogy valaki hajlamos-e az alkoholizálásra. De a közösséghez tartozás és az ott elfogadott értékek követése, vagy akár a családi, házastársi, baráti elvárások legyőzhetik a hajlamot. Saját magától is dönthet valaki úgy, hogy minden hajlam ellenére nem, vagy csak mértékkel fogyaszt szeszes italt.

A szabad akarat rendkívül erős lehet. Volt egy ókori görög filozófiai iskola, amelynek mesterei és tanítványai szerint a test jóléte értelmetlenség, és maga az életben maradás sem fontos. Egyik idős mesterük egyszer úgy gondolta, már nem hasznos tovább élnie, ezért úgy döntött, nem vesz többé a szájába semmiféle ételt. Így is lett, és lassan éhen halt. Vagyis a saját döntése még a gének által meghatározott – minden emberben és állatban meglévő – életösztönt is fölülírta.

Az ember esetében tehát nagyon bonyolult kérdés, hogy melyek a személyiségünket meghatározó rétegek és hány van belőlük; a legizgalmasabb kérdés pedig az, hogy melyikük az erősebb.

VICTOR ANDRÁS

Percegő és Mocorgó

Mocorgó nem szerette, hogy úton-útfélen megszokásokba botlott. Már száz esztendeje koptatta a Földet, és időről időre enyhe csalódottsággal állapította meg, hogy az emberek továbbra is ugyanazokra a karácsonyi dalokra zendítenek rá, ragaszkodnak a kedvenc kávézóikhoz és csak reggelire hajlandók müzlit enni. Amikor próbaképp egy verőfényes őszi napon vette elő az esernyőjét, a járókelők úgy néztek rá, mintha meghibbant volna.

Percegő is ott volt, és nagyot nevetett fiatal barátja felháborodásán. Mocorgóval ellentétben ő örömet lel a dolgok megszokott menetében. Háromszázadik születésnapját hajszálpontosan ugyanúgy ünnepelte, mint a negyvenkettediket. Minden reggel kicsattintotta szemüvegtokját, az asztalra terítette a napi újságot, és teáját

szürcsölgetve átfutotta a híreket. Az ebédidőt kedvenc vendéglőjében töltötte, ahol a törzsvendégek gyűrűjében régi történeteket idézett fel. Derűs nyugalmából csak az újdonságok tudták kizökkenteni. Amikor addig ismeretlen ketyeréket látott az emberek kezében vagy új utak épültek a városban, gyorsan felhívta Mocorgót, aki mindig tudta, mi történik a világban. Ha pedig Mocorgónak volt szüksége tanácsra, Percegő mind a háromszáz évének tapasztalatát bevetette, hogy segítsen neki.

Időről időre azonban alaposan összevesztek. A legnagyobb vitájuk a télzáró ünnepélyen történt, amikor Mocorgó, nem is sejtve, mennyire megbántja ezzel Percegőt, kiosont, és a beszédek végighallgatása helyett inkább sárkányrepülőzött egyet. Percegő sértetten és csalódottan várta.

Nehezményezte, hogy barátja meg sem próbálja élvezni a hagyományt, amibe sok-sok év emlékeit gyúrta bele a család. Mocorgó viszont nem értette, miért kell olyan komolyan venni a részvételt az ünnepségen, ami legfeljebb annyit változik egyik évről a másikra, hogy bodzaszörpöt kínálnak limonádé helyett. Dúlva-fúlva hagyták ott egymást. Mocorgó már a hazaúton tudta, hogy hibázott, és amikor meglátta a naptárban üresen tátongó hétvégét, belátta, hogy sürgősen ki kell békülniük. Kipirulva toppant be Percegőhöz. Bocsánatot kért, és így folytatta:

– Te a hagyományok szakértője vagy, én pedig a váratlanságoké. Mindig ugyanazért haragszunk meg a másikra, pedig szépen kiegészítjük egymást. Csináljunk abból hagyományt, hogy izgalmas szokásokat teremtünk!

Percegő szeme felcsillant.

– De arra is figyeljünk, hogy évtizedekkel később se váljanak unalmassá! – tette hozzá cinkos mosollyal.

Innentől nem volt megállás. A két jóbarát újabb és újabb hagyományokat eszelt ki és indított útjára. Egy részük olyan jól sikerült, hogy tényleg elmélyítette a helyiek közötti kapcsolatot. Mocorgó nem bánta, hogy a legtöbb embernek esze ágában sincs pusztá szórakozásból esernyőt lóbálni a feje felett. Ő már elérte a legnagyobb eredményt: sikerült rábeszélnie Percegőt, hogy évente új frizurát vágasson magának.

KOVÁCS LAURA

Mese a kislányról, aki a réten szaladt

Pántlika alig múlt tízéves, arca szeplős, szeme kék, és a térdén hatalmas folt díszeleg. Afféle fűben térdeplő folt, tudjátok, amelyet észre sem veszünk napközben, s az esti fürdésnél boldogan lehet sikálni, emlékezve a hempergésekre, és a bogarakat vizsgáló ámulatra. Akad azokban a foltokban egy csipetnyi pitypangsárga, egy falatnyi kutyatej, egy kence vakondtúrás, egy lehelet pipacspiros derű, némi akácvirág-illat és az égbolt egy apró darabkája a közepén. Pántlikát úgy képzelheted el, mint a békét. Avagy a békét képzelhetjük olyannak, mint ezt a kislányt? Ott játszik most is a réten, szöcskét kerget és kacag. Kacagásának hosszú, göndör fürtjei csiklandozzák a morcos öreg királyok orrát. A morcos öreg királyok ilyenkor fordulnak egyet az ágyban, és a régi időkre emlékezve megenyhülnek kissé. „Ó, jaj, de szép, ó, jaj, de jóleső!” – mondják, és életre kel bennük a megenyhülés. Hogy az öreg királyok miért váltak öreg korukra morcossá, azt nem tudom, talán a túl sok bitófára küldött szegénylegény emléke teszi, az arany csábítása, vagy csak a vállukra nehezedő felelősség súlya – tényleg nem tudom. Mindenesetre mindent maguknak akartak. És nézd csak, most is felülnek az ágyukon, csoszognak, összegyűlnek tanácskozásra, és Pántlika könnyű táncát nézik morcosan. Hosszú asztalnál ülnek, villásreggelit esznek, habzó koktélt kortyolnak hozzá, úgy tanácskoznak, mert mégiscsak tudni kell, mégiscsak el kell dönten, kié az a

kacagó gyermek, aki felébresztette lelkükben az emlékeket.

Az enyém, gondolják, és bólogatnak hozzá. Az enyém bizony, mormogják az asztalra rakott mikrofonokba, és ilyenkor egy-egy új barázdát szánt arcukra a konokság. A villásreggeli után összegyűlnek a királyok felhőteraszán, hogy kihirdessék az ítéletet. Hangjuk dörgés, szavuk parancs, nincs ember, ki meg ne remegne tőle, hisz ők az urak. Szélvész, mondja a Szélkirály, az én lányom. Napfény, büszkélkedik az Égbolt gazdag császára, az én lányom. Hajtás, friss és üde, dörmögi a Kérges Fák királya, csakis az én lányom lehet. Fűszál, suttogja a Rét királya, ki másé lenne, az én lányom. Nyüzsgő nyugtalanság, vágja rá a Városok királya, száguldó fontoskodás! Ugyan már, vonja össze szemöldökét Dél király, hiszen ő kánikula, én teremtetem. Jégvirág! – így az Északi Szél királya. Esti sóhaj, lámpafény, ágál a Hold királya, tisztaság, érvel a Patyolatkirály, huncutság, vinnyog Bolondéria uralkodója, az én lányom, csakis az enyém! Az enyém, az enyém, kiabálják, és mérgesen egymáshoz vágják az országalmákat. A lányka meg csak nézi őket. Bolondok, kacag feljűk, az én apám a városban lakik, és egyszerű kovács.

Így történt. A királyokban tótágast állt a méreg, nyúlkálni kezdtek a lányka felé, de Pántlika fürgén kitért a ráncos kezek elől. Úgysem tudtok elkapni, nevetett, és hazaszaladt, mert ebédidő volt már.

SZABÓ ATTILA

Felmenők

A tanártól is tanulunk,
s persze a szüleinktől,
játsszani tanít a hógunk,

mindent tud, amit nem tudunk,
vagy fölolvassa könyvből.

A tanártól is tanulunk,

a juhászkytától falun,
a múlt rajtunk dörömből.
Játsszani tanít a hógunk.

Egymagunk is sokan vagyunk,
kis szilánk az ősből.

A tanártól is tanulunk,

tudás tanúi maradunk,
jár nekünk a közösből.
Játsszani tanít a hógunk,

feledéssel nem alkuszunk,
a mélység hull le fönről.

A tanártól is tanulunk,
játsszani tanít a hógunk.

VÖRÖS ISTVÁN

PAP KATA
rajzai

Megható

Mondják, szemem tiszta anyám,
a fülem meg tiszta apám,
a két kezem a dédié,
és úgy nézek magam elé,
ahogy a nagyapám szokott,
ha kevés gombócot kapott.
A gombócot is szeretem,
túrósat, mint a nagyanyám,
kinek anyajegy volt nyakán,
végül is akkor dédijegy,
az én nyakamra is jut egy.
Mindenféle tintapacák
vannak rajtam vagy matricák,
összenyomdázott a család,
kaptam, hoztam, viszem tovább.
Ha kacsintok, hát egy kicsit
anyukám is velem kacsint,
nagyokat tüsszögök, az ám,
pont ahogy a dédnagyapám,
nem is ismertem igazán,
de ő tüsszenteti a szám,
és ahogy fülem vakarom,
az nagyika ám, de nagyon,
anyám szemével nézek és
dédike kezében a kés,
hagymát vágok, és könnyezek,
megható ez a környezet.

LACKFI JÁNOS

Örökség

- *Hogyan épülnek az egymásra rakódó évgyűrűk az emberek világában?*
- *Mit kaptunk az elődeinktől?*
- *És mit adunk tovább?*
- *Vajon az anyagi javakon és az egyéni géneken túl a közösség (a falu, kerület, város) örökségét is hordozzuk?*

Várjuk a témát bármiképpen bemutató kreatív egyéni és csoportos munkákat a szerkesztőség elektronikus [info@szitakoto.com] vagy postacímén **2026. február 9-ig**.

A leggondosabb műveket a Liget Műhely Alapítványnak évtizedek óta otthont adó Hegyvidék Önkormányzata jutalmazza meg.